

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ส่วนที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของงานวิจัย

ในปัจจุบันปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อไม่ใช่เพียงระดับประเทศ แต่เป็นผลกระทบระดับโลก ดังจะเห็นได้จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลก (Climate Change) ซึ่งเป็นผลกระทบที่รุนแรงถึงขนาดที่หากเราไม่สามารถหยุดยั้งการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกไม่ให้เกิน 450 ppm. ได้ โอกาสที่อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกจะสูงเกิน 2 องศาเซลเซียส (°C) มีมากถึงร้อยละ 50 โดยที่หากอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกสูงขึ้นเกิน 2°C ผลกระทบที่ตามมาจะรุนแรงขึ้น ถึงขนาดที่เมืองใหญ่ๆ ที่มีระดับต่ำกว่าน้ำทะเลและประเทศที่เป็นหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกบางประเทศ อาจจมหายไปจากน้ำทะเลที่สูงขึ้น และพายุต่างๆ จะทวีความรุนแรงและบ่อยขึ้น ในด้านความหลากหลายทางชีวภาพชนิดพันธุ์จะสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ขณะที่ปริมาณน้ำจืดก็จะลดลง เกิดภาวะแล้งที่รุนแรงในบางประเทศ ทำให้เกิดสภาวะการขาดอาหารและน้ำ นำไปสู่ภาวะสงครามแย่งชิงทรัพยากรได้ ยิ่งถ้าการปล่อยก๊าซเรือนกระจกยังคงดำเนินไปในลักษณะเช่นเดิมคือ เพิ่มขึ้นตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น IPCC (Inter governmental panel on climate change) ได้ประเมินว่าอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกอาจสูงขึ้นได้ถึง 6°C ซึ่งหากถึงจุดวิกฤตดังกล่าวมนุษยชาติก็อาจล่มสลายในที่สุด

โดยส่วนมากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มักจะมีลักษณะที่ผู้ก่อปัญหาอาจไม่ใช่ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงในช่วงแรก เช่น การปล่อยมลพิษของโรงงานอุตสาหกรรม เจ้าของโรงงานมักจะไม่ใช่คนในพื้นที่นั้น จึงไม่ได้รับผลโดยตรง หากเป็นชุมชนที่โรงงานเหล่านั้นตั้งอยู่ก็เป็นผู้ได้รับผลเป็นต้น นอกจากนี้ยังมักจะมีปัญหาด้านความเป็นธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม มักจะเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสหรือยากจนกว่าผู้ที่ก่อปัญหา กรณีปัญหาโลกร้อนก็ทำนองเดียวกัน คือ ก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะ CO₂ ที่ก่อให้เกิดปัญหาอยู่ในปัจจุบันเกิดจากการปล่อยโดยประเทศอุตสาหกรรม (OECD) ในอดีต ซึ่งในปัจจุบันก็ยังสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนากว่าคือ อัตราการปล่อย CO₂ เฉลี่ยของประเทศพัฒนาแล้วอยู่ที่ประมาณ 11.5 ton/capita ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาอยู่ที่ 2.4 ton/capita สหรัฐประเทศเดียวมีอัตราการปล่อย CO₂ สูงที่สุดในโลกคือ 20.6 ton/capita โดยที่มลรัฐ Texas ของสหรัฐ ซึ่งมีประชากร 23 ล้านคนปล่อย CO₂ สูงเท่ากับทวีป Africa ซึ่งมีประชากร 720 ล้านคนทั้งทวีป แต่ผลกระทบและความรุนแรงที่จะตามมาจะกระทบคนยากจนอย่างไรใน Africa มากกว่า เพราะจะทำให้เกิดภาวะขาดน้ำและอาหารรุนแรงมากขึ้นตลอดจนโรคภัยไข้เจ็บจะทวีความรุนแรงในประเทศเขตร้อนมากกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อระดับของปัญหาไปถึงจุดหนึ่งแล้ว ทุกๆ ประเทศก็จะได้รับผลกระทบถ้วนหน้ากันหมด ซึ่งทำให้ไม่ว่าจะเป็นประเทศร่ำรวยหรือยากจนก็ต้องหันมาร่วมกันหาทางออกก่อนที่จะสายเกินไป

ขณะนี้ทางออกมีอยู่ทางเดียวคือ จะต้องมีการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่จะปล่อยขึ้นสู่บรรยากาศให้ได้ ซึ่งจะเป็นไปได้คือ ต้องอาศัย 2 แนวทางหลักร่วมกัน คือ การพัฒนาเทคโนโลยีและการเปลี่ยนวิถีชีวิต (life style) สำหรับแนวทางแรกคือ เทคโนโลยีนั้น ขณะนี้ประเทศที่ร่ำรวยได้มีการพยายามพัฒนากันอย่างต่อเนื่อง แต่ขณะที่ปริมาณการบริโภคของโลกยังดำเนินไปอย่างฟุ่มเฟือยถึงขนาดที่ Global Environmental Outlook (GEO) ของ UNDP ในปี 2003 ได้รายงานข้อมูลรอยเท้านิเวศ (ecological foot print) ว่าต้องใช้โลก 1.4 โใบ ที่จะรองรับความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ และรายงานของ World Watch Institute ในปี 2006 ได้ระบุว่าถ้าประชากรในประเทศจีนและอินเดียมีการบริโภคและวิถีชีวิตแบบตะวันตก คือมีการบริโภคและปล่อยมลภาวะในอัตราต่อหัวเท่าประชากรในสหรัฐในปัจจุบัน จะต้องใช้โลกอีกถึง 2 โใบเป็นต้น ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาการบริโภคของมนุษย์ที่เกินความสามารถที่โลกจะรองรับได้แล้ว ซึ่งแม้ว่าจะใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยก็คงไม่ทันต่อปัญหา และเทคโนโลยีเองแม้อาจแก้ปัญหาหนึ่งได้ แต่ก็อาจไปก่อปัญหาใหม่ที่คาดไม่ถึง ดังเช่นในหลายกรณีที่ผ่านมา ฉะนั้นแนวทางที่อาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการบริโภค โดยเฉพาะของประเทศที่มั่งคั่ง รวมทั้งประเทศที่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง

ทั้งนี้การเปลี่ยนวิถีชีวิตไม่ใช่เรื่องง่ายนัก หากไม่มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิด หรือกระบวนทัศน์ โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่เป้าหมายของชีวิตคือ ความมั่งคั่งทางการเงินและความสมบูรณ์ทางด้านวัตถุ ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดแบบตะวันตกที่เน้นบริโภคนิยม (Consumerism) อย่างไรก็ดี ในโลกตะวันตกเองที่ประชากรมีรายได้สูง และมีความสะดวกสบายในด้านวัตถุอย่างเต็มที่ กลับพบว่าคุณภาพชีวิตและจิตใจของประชากรอยู่ในภาวะความเครียดที่สูงขึ้น เพราะต้องดิ้นรนต่อสู้แข่งขันเพื่อให้อยู่รอดในสังคม ซึ่งมีความเป็นปัจเจกสูงและขาดที่พึ่งด้านจิตใจ

หากกลับมาเทียบเคียงกับแนวคิดการพัฒนา ที่อาศัยภูมิปัญญาตะวันออกที่มีระบบวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่พึ่งตัวเองและพอเพียง มีการอยู่ร่วมกันในสังคมแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเน้นด้านจิตวิญญาณ คือการพัฒนาในระดับจิตใจมากกว่าการพัฒนาด้านวัตถุอย่างเดียว มองธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยเป้าหมายของชีวิตไม่ใช่ความมั่งคั่งทางวัตถุ แต่เป็นการพัฒนาระดับของจิตใจ ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดความอ่อนโยนและเกิดการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดจากหลายสำนักของตะวันออก ซึ่งมักจะอิงหลักพุทธศาสนา อาทิ ญี่ปุ่นใช้ปรัชญาเซ็นในเรื่อง “ความเป็นบูรณาการ” ที่ตั้งงามเป็นแนวปรัชญาในการทำ การผลิต การตลาดและการให้บริการ ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness หรือ GNH) ของประเทศภูฏาน เป็นแนวคิดแบบใหม่บนฐานความเชื่อที่ว่า ความสุข คือเป้าหมายในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน และมองว่าการพัฒนาควรจะไปสู่ความพอใจทั้งทางร่างกายและจิตใจ และที่สำคัญคือ ของประเทศไทยที่มีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy) ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานมาให้ โดยยึดหลักความสมดุลในมิติต่าง ๆ มีความพอประมาณ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ มีการเน้นเรื่องของคุณธรรม และการตระหนักรู้ได้ด้วยปัญญา

ซึ่งเมื่อนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในมิติสิ่งแวดล้อมนั้น ก็คือการทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเกื้อกูลกัน และเน้น “ภูมิสังคม” ที่คำนึงถึงการพัฒนามนุษย์พื้นฐานความแตกต่างของความหลากหลายทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตชุมชนและสังคม อาจกล่าวได้ว่า จุดเชื่อมที่หายไป (missing link) ของการพัฒนาในสมัยปัจจุบัน คือ การขาดการพัฒนาในระดับด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่เน้นหนักในภูมิปัญญาตะวันออก ฉะนั้นเมื่อการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเน้นแต่การยกระดับด้านรายได้และความสมบูรณ์ทางวัตถุ โดยไม่มีการพัฒนายกระดับจิตใจให้ลดความต้องการหรือความโลภที่ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอยู่จำกัดของโลกก็ไม่อาจตอบสนองความต้องการนั้นได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ดังที่มหาตมะคานธี กล่าวไว้ว่า “The World has enough for everyone’s need but not enough for everyone’s greed.” ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่จะหยุดยั้งความหายนะที่จะมาถึง จากปัญหาภูมิอากาศโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงดังที่กล่าวข้างต้น จะต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต ลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยลง และสิ่งที่ช่วยให้การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นได้จริงโดยมีสันติสุขเกิดขึ้นด้วยนั้น ต้องอาศัยการเปลี่ยนวิถีคิด ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นภูมิปัญญาตะวันออกที่สำคัญ ซึ่งอาจเป็นคำตอบให้กับโลกได้

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งทางมูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงมีจุดประสงค์ในการทำความเข้าใจและสังเคราะห์กรอบวิธีคิด ตลอดจนบูรณาการผลการศึกษที่เกี่ยวข้อกับการประยุกต์แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะในมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปเผยแพร่ในเวทีระดับนานาชาติ โดยเบื้องต้นจะนำไปเสนอในการจัดเวที การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างประเทศในหัวข้อ “Oriental Wisdom : Sufficiency Economy Philosophy towards Sustainable Development (in Natural Resources and Environmental Dimension)” ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2551 และนำผลจากการประชุมครั้งนี้ไปเผยแพร่ต่อที่ประชุมของ IUCN International Conference ณ กรุงบาร์เซโลนา ประเทศสเปน ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 ต่อไป

ทั้งนี้เป็นที่น่ายินดีที่ในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ได้มีภาคส่วนต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศพยายามนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง จะเห็นได้จากรายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2550 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคอนซึ่งจัดทำขึ้นโดย สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้ัญเชิญพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องแนวคิดการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบรรจุไว้ซึ่งแสดงถึงความสนใจขององค์กรระหว่างประเทศ เช่น องค์กรสหประชาชาติ (UN) ต่อแนวทางการพัฒนาดังกล่าว

อย่างไรก็ดี งานวิจัยชิ้นนี้จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการพยายามสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกรณีศึกษา 3 ประการคือ หนึ่ง ข้อมูลจากรายงานการวิจัยของสถาบันธรรมรัฐฯ ซึ่งได้ทำการศึกษาไว้แล้วเป็น

พื้นฐานในการศึกษา สอง พยายามคัดเลือกให้เกิดความหลากหลายและครอบคลุมทุกภาคของประเทศ และ สาม คัดเลือกกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ทั้งในภาคเกษตรและภาคธุรกิจ โดยทำการศึกษา 5 กรณีศึกษา ดังนี้

- 1) กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของการจัดการป่าชายเลนพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง
- 2) กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
- 3) กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของธุรกิจของชุมชนพรคานาน้ำร้อนและศูนย์กีฬาต้าน้ำ จ.ชุมพร
- 4) กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านเป็ดใน จังหวัดตราด
- 5) กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำพะโต๊ะจังหวัดชุมพร โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง”

1.2 วัตถุประสงค์โครงการ

- 1) เพื่อสังเคราะห์และบูรณาการผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) เพื่อสร้างเครือข่ายทางวิชาการและความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษานี้ ใช้กรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบในการศึกษา ตามกรอบแนวคิดดังกล่าวได้แยกวิเคราะห์ระดับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1) ระดับเข้าข่าย (Partial Practices)

เป็นระดับที่มีลักษณะสำคัญในแง่การใช้ “วิธีการ” (Method) เพื่อลดความเสี่ยง พยายามรับมือ ต่อสู้กับปัญหาเพื่อความอยู่รอดอันเป็นสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิต เกิดการสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” (Immunization) อันเป็นหลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับตนเอง ครอบครัว หรือชุมชน

2) ระดับเข้าใจ (Comprehension)

ในระดับนี้ มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อ “วิธีคิด” (Way of Thinking) มีการนำความคิดเรื่อง “ความพอประมาณ” (Moderation) อันเป็นหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน

3) ระดับเข้าถึง (Inspiration)

เป็นระดับที่ผ่านการปฏิบัติเป็นประจำจากพื้นฐานความเข้าใจจนกลายเป็น “วิถีชีวิต” (Way of Life) เป็นวิถีปฏิบัติโดยธรรมชาติ ทำให้ชีวิตอยู่อย่างมี “เหตุผล” (Reasonableness) อันเป็นองค์หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังสามารถเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นเรียนรู้ได้

กรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวเป็นกรอบแนวคิดเพื่อการวิเคราะห์ อธิบาย และทำความเข้าใจกรณีศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ คณะผู้ศึกษามีความตระหนักว่าชุมชนหรือองค์กรต่างๆ มีการพัฒนา มีกระบวนการเรียนรู้ ผ่านประสบการณ์ต่อสู้แก้ไขปัญหาต่างๆ มาในอดีต มีความรู้ ภูมิปัญญา สะสมเป็นต้นทุนทางสังคมของชุมชน ดังนั้น หากพิจารณาตามกรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนเหล่านั้นอาจไม่จำเป็นต้องเริ่มจากระดับ “เข้าข่าย” แล้วจึงยกระดับสู่การ “เข้าใจ” เป็นเหมือนสูตรการพัฒนาที่ตายตัวเสมอไป ในบางกรณี ชุมชนบางแห่งอาจเริ่มจากการปรับเปลี่ยน “วิถีคิด” ก่อน แล้วจึงไปสู่การเปลี่ยน “วิถีการ” ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืนและความเข้มแข็งมากกว่า แต่ก็ทำได้ยากกว่า

ส่วนที่ 2 สรุปผลการศึกษา

2.1 กระบวนทัศน์การพัฒนา ประกอบด้วยการนำเสนอในส่วนของแนวคิดการพัฒนาทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิดกระแสหลัก และกระแสทางเลือก

2.1.1 แนวเศรษฐกิจตามแนวคิดกระแสหลัก

สรุป “ทฤษฎีการพัฒนา” (Development Theories) ได้ดังนี้

- ก. ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (Modernization Theory)
- ข. ทฤษฎีการพัฒนาแบบเรดิคัล (Radical Development Theory)
- ค. กลุ่มทฤษฎีเกี่ยวกับการเจริญเติบโต (Growth Theory)
- ง. ทฤษฎีการพัฒนาของสำนักคิดเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism)

2.1.2 แนวทางการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development Approach)

1) แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

“การพัฒนาแบบยั่งยืน” คือการแสวงหาระบบเศรษฐกิจสังคม ซึ่งมีศักยภาพสูงพอที่จะปรับปรุง รวมทั้งรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างยาวนานได้

การพัฒนาแบบยั่งยืนมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่สุด 3 ข้อ คือ

ก. ค่าของสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ คุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานสำคัญในการประกันคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคม ในขณะที่เดียวกันอาจกล่าวได้ว่าธรรมชาติก็มีสิทธิที่จะดำรงอยู่เช่นเดียวกับสิทธิในการมีชีวิตของมนุษย์

ข. มิติแห่งอนาคต การพัฒนาแบบยั่งยืนคือการพัฒนาเพื่ออนาคต ดังนั้น ในการมองอนาคต จุดหนักไม่อยู่ที่การสร้างวัตถุ หากแต่เป็นเรื่องของการพิทักษ์รักษาความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่คงทน

ค. ความยุติธรรม ความยั่งยืน หมายถึง การส่งมอบมรดกทางสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติให้ตกทอดไปสู่ชนรุ่นหลังในอนาคต

▪ **ความยั่งยืนทางนิเวศ**

หากต้องการพัฒนาแบบยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติให้อยู่ในสภาพที่มีเสถียรภาพ มีความคงทน และมีประสิทธิภาพ การพัฒนาในความหมายนี้จึงครอบคลุมเป้าหมาย “ความยั่งยืนทางนิเวศ” ด้วย (ecological sustainability) สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการใช้ยุทธศาสตร์ที่เรียกว่า “ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ธรรมชาติ” ซึ่งมีหลักการ 5 ข้อคือ

- พิทักษ์รักษากระบวนการทางนิเวศที่สำคัญๆ และระบบรองรับการดำรงชีวิตของมนุษย์
- คุ้มครองความหลากหลายของระบบนิเวศ
- ใช้ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน
- รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- สร้างความสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรกับการเพิ่มประชากร

2) แนวคิดการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบครบวงจร Circular Economy (CE) ในสาธารณรัฐประชาชนจีน

Circular economy (CE) มีแนวคิดที่มุ่งการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและศักยภาพของสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อไปสู่การปฏิรูปเชิงนิเวศของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

หลักการของ CE คือ การลด (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) หรือที่เรียกว่า หลักการ 3Rs ทุกๆหลักการของ 3Rs มีความสำคัญต่อการนำ CE ไปปฏิบัติ ให้ประสบผลสำเร็จ กล่าวคือ

- 1) การลด เป็นวิธีการที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิต
- 2) การใช้ซ้ำ เป็นวิธีการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต
- 3) การหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่ เป็นวิธีการที่เกี่ยวข้องกับผลผลิต

แนวคิด CE เป็นการมองระบบเศรษฐกิจแบบ triple-win ที่เชื่อมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และการจ้างงานทางสังคม เข้าด้วยกัน จากการแยกส่วนของการพัฒนา 3 มิติไปสู่การบูรณาการให้เป็นหนึ่งเดียว โดยจุดมุ่งหมายของ CE เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ปรับปรุงการบริหารจัดการของเสีย และพัฒนาเพิ่มคุณค่าให้กับระบบนิเวศ

3) แนวทางการพัฒนาทางเลือกที่เป็นภูมิปัญญาตะวันออก

เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งมีความแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตก โดยแนวทางการพัฒนาแบบตะวันออกมีการนำเสนอแนวความคิดที่หลากหลาย ได้แก่

3.1) ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness : GNH)

เป็นแนวคิดแบบใหม่บนฐานความเชื่อที่ว่า ความสุข คือเป้าหมายในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน และมองว่าการพัฒนาควรจะไปสู่ความพึงพอใจทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นความคิดที่แตกต่างจากแนวความคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก แนวคิด GNH มีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอย่างยั่งยืนและเสมอภาค 2) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 3) การรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรม และ 4) การส่งเสริมการปกครองที่ดี องค์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้ มุ่งสู่เป้าหมายหลัก คือ ความสุขของประชาชนเป็นสำคัญ

3.2) เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ของประเทศไทย

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคมและสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

แนวคิดพื้นฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประกอบด้วยลักษณะหลักสำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) หลักของ “*ความมีเหตุผล*” ในบริบทของสิ่งแวดล้อม คือ การมีสติปัญญาและภูมิปัญญา รู้จักใช้และสงวนรักษาทรัพยากรในแต่ละพื้นที่อย่างเหมาะสม ตลอดจนเพิ่มคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่

(2) หลักของ “*ความพอประมาณ*” คือ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด คุ่มค่า มีความสมดุล ไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่เกินความสามารถที่ธรรมชาติจะรองรับได้ (carrying capacity)

(3) หลักของ “*ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี*” หมายถึง การลดความเสี่ยงและพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด ซึ่งในกรณีของสิ่งแวดล้อม คือการมีธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดฐานอำนาจต่อรองในการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ การรักษาความหลากหลายของทั้งระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็นการทำให้ระบบ คนและธรรมชาติ อยู่ร่วมกันได้ ลดความเสี่ยงทั้งด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

ลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการมีคุณธรรมที่มีความเกื้อกูลช่วยเหลือกันและคำนึงถึงส่วนรวม อีกทั้งการมีปัญญาและภูมิความรู้ นอกจากนี้ยังอาศัยแนวพระราชดำริเรื่องของ “ภูมิสังคม” ที่มีการคำนึงถึงการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างของความหลากหลายทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตชุมชนและสังคม

2.2 การวิเคราะห์กรณีศึกษา

2.2.1 กรณีศึกษาที่ 1 : บทสังเคราะห์กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของการจัดการป่าชายเลนลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง

1) ข้อมูลพื้นฐาน

1.1) พื้นที่ ประชากร กิจกรรมเศรษฐกิจ

ปะเหลียนเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำแรมซาร์ (Ramsar) เมื่อพ.ศ. 2547 ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นมุสลิม มีอาชีพหลักในด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ทำเกษตร ประมง และงานอื่นๆ ที่ใช้ทรัพยากรในป่าชายเลนเป็นที่มาหากิน เช่น คราดหอย หาปู ปลา ใช้ประโยชน์จากต้นสาकु ฯลฯ

1.2) สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

สภาพแวดล้อมของลุ่มน้ำปะเหลียน แบ่งพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันได้เป็น 5 ลักษณะ คือ (1) ระบบนิเวศป่าต้นน้ำภูเขา (2) ระบบนิเวศน้ำจืดป่าสาकु (3) ระบบนิเวศสองน้ำ (4) ระบบป่าชายเลน (5) พื้นที่ชายฝั่งทะเล สัตว์น้ำ เป็นที่อยู่อาศัยของพะยูน เต่าทะเล ฯลฯ

1.3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน

- หลักสูตรท้องถิ่นของครู-นักเรียน โรงเรียนบ้านแหลม โดยครูกับนักเรียนจัดทำโครงการเลี้ยงปลากะพง เก๋า ในอ่าวน้ำทะเล ถอดบทเรียน มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามาด้วย แล้วจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนนอกตำรา

2) ปัญหาพื้นฐานเดิม

ปัญหาพื้นฐานเดิมในปะเหลียน สรุปได้ 2 ประการ คือ

2.1) การแย่งชิงทรัพยากรป่าชายเลน การให้สัมปทานป่าชายเลน การทำนาถุ้ง การช่วงชิงกันเองของคนในพื้นที่ ตามหลัก “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” เพราะพื้นที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมที่เปิดให้เข้าถึงสำหรับทุกคน (open to access)

2.2) ความขัดแย้งที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ระหว่างชาวบ้านกับนายทุนภายนอกพื้นที่ หรือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการ หรือปัญหาระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันเอง

3) การวิเคราะห์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง สามารถวิเคราะห์และอธิบายดังนี้

วิธีการ (การเข้าข่าย)

- เกิดกลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ เกิดการมีส่วนร่วมของเด็กนักเรียน-ครูในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ จนสามารถถอดบทเรียน ทำหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ นับเป็นตัวอย่างที่ดี ได้รับรางวัลมูลนิธิโลกสีเขียว
- เกิดการกำหนดกติกาของชุมชนเพื่อให้ทรัพยากรและธรรมชาติเติบโตทันการนำมาใช้

วิธีคิด (การเข้าใจ)

ชาวบ้านตระหนักรู้ปัญหาและความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากร สัตว์น้ำ และการใช้อย่างยั่งยืนเพื่อตอบสนองความต้องการในการหาเลี้ยงชีพ และการบริโภคภายในครัวเรือน

วิถีชีวิต (การเข้าถึง)

- เกิดการร่วมมือ รวมตัวเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวตลอดเวลา เพื่อตอบโต้ระบบตลาด ราคาตลาดที่ล่อใจชุมชน ชาวบ้านบางส่วนยังห่วงไหวต่อผลตอบแทนจากการใช้ที่ดิน ที่บางกลุ่มต้องการเปลี่ยนไปทำอย่างอื่น แทนการอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเกิดกลุ่มอนุรักษ์ เกิดกิจกรรมอนุรักษ์ แต่สถานการณ์ในพื้นที่ยุคปัจจุบันก็ยังไม่มั่นคง ไม่สามารถนั่งนอนใจได้ เพราะยังล่อแหลมต่อการถูกคุกคามจากทุนนอก ตลอดจนยังมีหน่วยงานภาครัฐ (ส่วนกลาง และหรือ ท้องถิ่น) พยายามจะคิดโครงการพัฒนาใหม่ ๆ เช่น การสร้างท่าเรือน้ำลึกที่ปะเหลียน ฯลฯ เพื่อลงในพื้นที่นี้ กระบวนการเคลื่อนไหว จึงเป็นสิ่งสำคัญมาก

4) บทเรียนที่สำคัญ

บทเรียนที่ควรค่าแก่การเรียนรู้อันนำมาซึ่งความสำเร็จในปัจจุบัน ซึ่งพอสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

4.1) การสร้างคน

- มีสมาคมหยาดฝนเป็นผู้นำทางความคิด คือ นายพิศิษฐ์ ชาญเสนาะ
- สร้างผู้นำในการปฏิบัติเป็นกลุ่ม ๆ เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน กลุ่มอนุรักษ์หอยปะ กลุ่มอนุรักษ์หอยนางรม
- ผู้นำเป็นนักพัฒนา ใจเย็น พยายามพูดคุย ชี้ถึงประโยชน์ส่วนรวมในการรู้จักจัดการอนุรักษ์สัตว์น้ำ จัดการป่า
- สร้างการทำงานเป็นเครือข่าย มีผู้นำท้องถิ่น (อบต. ผู้ใหญ่บ้าน) ผู้นำตามธรรมชาติ เป็นแกนนำในการเชื่อมประสานกับพื้นที่
- มีกิจกรรมและประชุม (ชวนคุย) อย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชนผ่านเวทีพูดคุย
- เนื่องจากเป็นพื้นที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักผ่านการเข้ามาทำงาน เรียนรู้ ถอดบทเรียนของนักวิชาการ อาจารย์ นักวิจัยจากมหาวิทยาลัย ทำให้มีกลุ่มคนภายนอกเข้ามาดูงาน ศึกษาเรียนรู้ แกนนำเกิดความภาคภูมิใจที่ทำความดี คิดดี เป็นเยี่ยงอย่างของอนุชนรุ่นหลัง โรงเรียนบ้านแหลมในพื้นที่ป่าชายเลน ได้รับรางวัล เด็กนักเรียนเกิดความภาคภูมิใจ มีกำลังใจ เกิด self esteem อยากทำความดีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ไม่อยากทำผิดทำเลว ในอนาคตข้างหน้า

4.2) การสร้างวิธีคิดและสร้างคุณธรรม

- สร้างการเรียนรู้เพื่อการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน

- เสริมสร้างจิตใจให้สมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจ
- เน้นคุณธรรม ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความเพียร ไม่เบียดเบียนสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่บริโภคเกินกำลังที่ผลิตได้

5) อุปสรรค

- ความรู้ของข้าราชการแตกต่างจากความรู้ของชาวบ้าน ข้าราชการเน้นความรู้ในตำรา ส่วนชาวบ้านเน้นความรู้ในวิถีชีวิตที่ถูกถ่ายทอดกันมา

6) ประเด็นท้าทาย

การเตรียมรับมือกับสิ่งที่จะมาคุกคามจากภายนอกในอนาคตอันใกล้ มีดังนี้ :

- 6.1) นโยบายของรัฐในเรื่องการหาพลังงานทดแทน เช่น ปาล์มน้ำมัน
- 6.2) นโยบายของรัฐที่จะสร้างโครงการขนาดใหญ่ เช่น ทำเรื่อน้ำลึก
- 6.3) นายทุนภายนอกพื้นที่ จะเข้ามาสวมสิทธิ์ในพื้นที่ของชาวบ้านเพื่อสามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์บางอย่างจากรัฐ
- 6.4) นายทุนภายนอกมากว้างซื้อนาถุ้งที่ทิ้งร้าง ดินเสื่อมโทรม เพื่อทำนาถุ้งขนาดใหญ่ (บริษัทซีพี เลี้ยงกุ้งที่ใช้พันธุ์กุ้งจากสหรัฐอเมริกา ใช้คนงานพม่าจำนวนมาก)

2.2.2 กรณีศึกษาที่ 2 : การสังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละหอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

1) สภาพทั่วไปของชุมชน

1.1) ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลเขาคอกมีเนื้อที่ทั้งหมด 58,812 ไร่ หรือ 94.01 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 30,000 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชนประมาณ 3,500 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นราบซึ่งทำการเกษตรสลับกับพื้นที่ดอนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ป่าซึ่งมีชื่อเรียกตามแต่ละชุมชน เช่น ป่าชุมชนละหอกกระสังมีพื้นที่ 2,700 ไร่ มีพื้นที่มากที่สุดและสมบูรณ์ที่สุด ป่าชุมชนเขาคอกมีพื้นที่ 1,500 ไร่ มีลักษณะเป็นภูเขา

1.2) ลักษณะประชากร

ชุมชนบ้านละหอกกระสัง มีพื้นที่ใกล้ชายแดนกัมพูชา หมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่ตำบลเขาคอกจึงมีหมู่บ้านชาวเขมรกระจายตัวอยู่ทั่วไป และยังสามารถเห็นบ้านชาวไทยกวย (ส่วย, กูย) อยู่ร่วมในแต่ละหมู่บ้านด้วย ภาษาที่ใช้สื่อสารคือภาษาอีสานและภาษาเขมร นับถือศาสนาพุทธ ด้านกายภาพชุมชนบ้านละหอกกระสังมีทั้งสิ้น 60 ครัวเรือน มีประชากร 395 คน แบ่งเป็นชาย 199 คนและหญิง 196 คน

1.3) สภาพทางเศรษฐกิจ

บ้านละหอกกระสังเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ตั้งแต่ด้านทรัพยากรที่อาศัยจากธรรมชาติรอบตัวคือป่าไม้เป็นหลัก ด้านเศรษฐกิจที่มีระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ อาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ หากมีความจำเป็นสามารถจะพึ่งพาญาติมิตรได้ ระบบเศรษฐกิจเช่นนี้ดำเนินอยู่ในชุมชนมาช้านาน แม้กระทั่งปัจจุบันที่ต้องก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับการแข่งขัน แต่การแข่งขันและผลกระทบจากภายนอกมีส่วนเปลี่ยนแปลงชุมชนอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

2) ปัญหาพื้นฐานเดิม: ที่มาของแนวคิดอนุรักษ์

ชุมชนบ้านละหอกกระสังผ่านประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับป่ามาโดยตลอด ในยุคแรกทรัพยากรอุดมสมบูรณ์มาก จนชุมชนเริ่มขยายตัวจึงทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น ในขณะที่พื้นที่ป่าลดลงเนื่องจากภาครัฐให้สัมปทานการตัดไม้ในเขตป่าเขาออกและสัมปทานเผาถ่านดินไม้ขนาดกลางและเล็ก และจากเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2540 ที่มีนายทุนมาลักลอบตัดไม้เป็นจำนวนมาก แม้แต่ชุมชนเองก็บุกรุกทำลาย จนเกิดวิกฤติจึงขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือ ทำให้ชาวบ้านตระหนักว่าต้องทำหน้าที่พิทักษ์และดูแลป่า จึงเกิดความคิดพึ่งพาตนเอง วิกฤติการณ์ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นที่ชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงวิธีคิดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้จากเดิมภาครัฐเป็นผู้ดูแลมาเป็นผู้ดูแลจัดการกันเอง โดยเริ่มตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรขึ้นโดยการนำของนางประมวล เจริญยิ่ง ได้เริ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเวทีแลกเปลี่ยนต่างๆ และดูงานจากหลายพื้นที่จนเริ่มมีความรู้ที่จะมาปรับใช้และการจัดการทรัพยากรในบริบทของพื้นที่ของตนเอง ในด้านการรักษาและฟื้นฟูป่าชุมชน ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านละหอกกระสังนั้นมาจากภายในคือตระหนักคุณค่าของป่าด้วยตนเองโดยมีปัจจัยภายนอกคือปัญหาเป็นตัวกระตุ้น

3) กิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์บ้านละหอกกระสังกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มอนุรักษ์ฯ แรกเริ่มนั้นตั้งขึ้นเพื่อฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมและเร่งผลักดันให้เป็นป่าชุมชนเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ให้คงอยู่ ต่อมาเมื่องานอนุรักษ์ดำเนินไปได้ด้วยดี กลุ่มอนุรักษ์ฯ ก็ขยายขอบข่ายงานจากการดูแลป่าเพียงอย่างเดียวเป็นการจัดการองค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งจากการวิจัยพันธุ์ไม้เพื่อใช้เป็นแหล่งความรู้ของชุมชน และการวิจัยเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ

การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ฯ ที่เน้นการมีส่วนร่วมทำให้งานนั้นบรรลุผลเนื่องจากได้ความคิดเห็นที่หลากหลายและทุกคนคิดว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะช่วยทำให้ป่ากลับคืนมาและทำให้ชุมชนน่าอยู่ เพราะคนที่ได้ประโยชน์จากการทำกิจกรรมต่างๆ ก็คือตนเองและชุมชน

4) ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้กิจกรรมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วิกฤติป่าไม้เสื่อมโทรมเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เนื่องจากชุมชนเป็นผู้ได้ประโยชน์และได้รับผลกระทบมากที่สุดจึงได้ตั้งกลุ่มกิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อฟื้นฟูทรัพยากร ในระยะแรกเริ่มต้นจากการแสวงหาวิธีการโดยกิจกรรมเป็นไปในลักษณะลองผิดลองถูกและเรียนรู้จากประสบการณ์ของพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ เมื่อกิจกรรมเริ่มดำเนินไปได้ก็เริ่มขยายเครือข่ายออกไปยังชุมชนรอบข้างและภาคีพื้นที่อื่นๆ รวมถึงกิจกรรมก็ขยายขอบข่ายไปมากกว่าแค่การอนุรักษ์เพียงอย่างเดียว หลังจากการทำวิจัยร่วมกันของชาวบ้านมีผลให้เกิดวิถีคิด การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้แนวทางในการจัดการทรัพยากรและชุมชนของตนเอง องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง และทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต และกิจกรรมดำเนินไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์นั้นก็มีผลเพิ่มทุนที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่

(1) ทุนมนุษย์

สมาชิกมีสุขภาพกายและจิตที่ดี พบว่าชาวบ้านที่นี่มีสุขภาพดี และมีระบบสุขภาพชุมชนที่ดี มีการประสานงานระหว่าง อสม. ในชุมชนและอนามัยตำบลที่ดี ด้านสุขภาพจิต ทุกคนพูดว่าถึงจะลำบากทำงานเหนื่อยหนักแค่ไหน แต่ก็มีความสุขสบายใจ

สมาชิกรุ่นใหม่มีความรู้เกี่ยวกับภูมินิเวศ และการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม สมาชิกรุ่นใหม่ค่อนข้างมีบทบาทสำคัญต่อชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการอนุรักษ์ นอกจากเป็นกลุ่มหนุนเสริมกิจกรรมหลักของกลุ่มอนุรักษ์แล้ว โรงเรียนยังให้ความสำคัญในการปลูกฝังเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสร้างสำนึกกลับไปยังครอบครัวอีกทอดหนึ่ง

สมาชิกมีความเป็นอยู่พื้นฐานที่ดี โดยชุมชนร่วมกันฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตปัจจัยสี่เพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานในการมีชีวิตที่ดี และการทำการเกษตรก็เปลี่ยนวิธีการผลิตมาเป็นการพึ่งตนเอง ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก และขนาดการผลิตที่สามารถดูแลเองได้

(2) ทุนทางสังคม

ความสมานฉันท์ในชุมชนไม่พบเห็นความขัดแย้ง ในเรื่องสำคัญๆ ที่เป็นเรื่องชุมชนหรือจะกระทบต่อชุมชน

ความช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชน คนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี อาจจะเพราะเป็นกลุ่มเครือญาติกันหมด และศาสนายังมีบทบาทสำคัญ

ความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แนวความคิดของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตำบลเขาคอก ได้รับการเผยแพร่ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ

ผู้นำและองค์กรชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเอง สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตำบลเขาคอกโดยทั่วไปไม่ต่างจากชุมชนชนบทอื่นๆ กล่าวคือ ชาวบ้านยังมีหนี้สิน ยากจน คนหนุ่มสาวดิ้นรนเข้าเมืองเพื่อหางานทำ อย่างไรก็ตาม ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาคีการพัฒนาจาก

ภายนอก เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ทำให้ผู้นำชุมชนเรียนรู้การจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง และกำหนดแนวทางแก้ไขร่วมกัน ชุมชนจึงมีภูมิคุ้มกันปัญหาสังคมด้านอื่นๆ ได้อีกด้วย

(3) ทูทพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นมีปริมาณและคุณภาพดีขึ้น ป่าชุมชนกว่า 3,500 ไร่ อุดมไปด้วยอาหารธรรมชาติตามฤดูกาล ทำให้ชุมชนรอบผืนป่ามีอาหารธรรมชาติตามฤดูกาลสำหรับบริโภคและใช้ประโยชน์ และมีรายได้จากอาหารธรรมชาติตามฤดูกาล

(4) ทูททางเศรษฐกิจ

สมาชิกมีรายได้เสริมจากฐานทรัพยากร ป่าชุมชนจึงเปรียบเสมือนแหล่งอาหารของชาวบ้านรอบผืนป่า รวมทั้งเป็นแหล่งเงินทุน สร้างรายได้ให้กับบางครอบครัวอีกด้วย

ชุมชนมีสินทรัพย์สาธารณะที่เกิดผลมาจากการมีฐานทรัพยากรที่สมบูรณ์

การดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์ มีเป้าหมายหลักนำไปสู่การฟื้นฟูทุนมนุษย์และทุนทางสังคม ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญมาก การฟื้นฟูทรัพยากรทำให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนทำให้ทุนทางสังคมเพิ่มขึ้น สะท้อนผ่านความสามัคคีและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน สุดท้ายทุนทางเศรษฐกิจก็เพิ่มขึ้นจากการมีทรัพยากรที่สมบูรณ์

5) แผนงานในอนาคต

กิจกรรมหรือโครงการที่กลุ่มอนุรักษ์เตรียมที่จะดำเนินต่อไปนั้นมีดังนี้

(1) ขุดสระน้ำในบริเวณป่าที่เคยถูกบุกรุกเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับสัตว์และเป็นที่พักน้ำไว้ใช้หากเกิดไฟป่า

(2) แผนการจัดเข้าค่ายเยาวชนเพื่อศึกษาเรียนรู้เรื่องของพันธุ์ไม้ในป่า

(3) แผนในการศึกษาวิจัยต่อเนื่องในเรื่องพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต

(4) แผนในการพัฒนาป่าให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในระบบนิเวศน์ป่าชุมชนในแง่ที่เป็นฐานการเรียนรู้ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ ฐานพื้นที่แหล่งต้นน้ำ ฐานความหลากหลายด้านอาหาร ฐานพืชสมุนไพร ฐานการเรียนรู้เรื่องเห็ด เป็นต้น

6) อุปสรรคและประเด็นท้าทาย

สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน คือนโยบายจากภาครัฐบางอย่างที่เข้ามาสร้างความขัดแย้งให้ชุมชนมากขึ้นและเข้ามาทำก็ไม่ต่อเนื่อง

สิ่งที่ท้าทาย คือความต่อเนื่องของกิจกรรมหรือทิศทางที่ชุมชนจะดำเนินต่อไป ซึ่งอาจมีปัญหาในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกันระหว่างคนรุ่นปัจจุบัน กับคนรุ่นใหม่ที่จะทำงานอนุรักษ์รวมถึงงานพัฒนาชุมชนขาดความต่อเนื่อง เพราะที่ผ่านมามีชาวบ้านเล็งเห็นความสำคัญในการถ่ายทอดกระบวนการสู่คนรุ่นต่อไป แต่ยังไม่มีความชัดเจนจนสามารถมั่นใจได้ว่าสิ่งที่ทำจะอยู่ต่อไป

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนการอนุรักษ์และการพัฒนาอื่น ๆ มีสองประการสำคัญ ประการแรกคือ ประวัติศาสตร์ชุมชน หรือประสบการณ์ของคนในชุมชนที่มีร่วมกัน ซึ่งต้องฝ่าฟันปัญหาต่าง ๆ และทำให้ต้องปรับตัวเข้าหากันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประการสองคือ กระบวนการเรียนรู้ การมีผู้นำที่กระตือรือร้นชวนหาความรู้ใหม่เพื่อมาพัฒนาชุมชนและแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายภายนอก พิสูจน์ตัวเองให้ภาคีได้เห็นความตั้งใจ ทำให้งานอนุรักษ์ป่าชุมชนเกิดประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วมชุมชนผ่านเวทีทำความเข้าใจหลายช่องทาง

2.2.3 กรณีศึกษาที่ 3 : กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านเปรี๊ดใน จังหวัดตราด บทสังเคราะห์ เศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อม

1) ข้อมูลพื้นฐาน

1.1) พื้นที่ ประชากร กิจกรรมเศรษฐกิจ

บ้านเปรี๊ดใน เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด ขนาดของหมู่บ้านมีเนื้อที่ประมาณ 2,367 ไร่ มีประชากรทั้ง 591 คน คิดเป็น 168 ครัวเรือน มีอาชีพหลักในด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวน ประมง และอาชีพอื่น ๆ นอกภาคเกษตร

1.2) สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

สภาพแวดล้อมของบ้านเปรี๊ดใน มีพื้นที่ที่เป็นป่าชายเลน ห่างหมู่บ้าน 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 12,000 ไร่ มีคลองหลัก 12 คลอง มีคลองย่อย 6 คลอง สำหรับชนิดของป่า จะแบ่งตามชั้นพันธุ์ไม้ซึ่งมีหลายชั้น ชั้นในหรือชั้นบน จะพบต้นโปรง ตะบูน ประสักแดง เป้ง ชั้นที่ 2 พบ ตะบูน ฝาดดอกแดง โกงกางใบเล็ก ลูย โปรง ชั้นที่ 3 ซึ่งเป็นชั้นนอกติดทะเล พบ แสมดำ แสมขาว โกงกาง ส่วนไม้พื้นล่าง ได้แก่ ถาดัน เหงือกปลาหมอ หวายลิง

2) ปัญหาพื้นฐานเดิม

ปัญหาพื้นฐานเดิมใน จ.ตราด เริ่มจาก ความยากจน เกิดความขัดแย้งในชุมชน ป่าชายเลน ถูกบุกรุกจากนายทุนภายนอก และทำให้เกิดการเสื่อมโทรมของทรัพยากร

3) ลักษณะและกิจกรรมของโครงการ

กิจกรรมของโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่ จ.ตราด มี 2 รูปแบบหลักๆ คือ

1. การออมทรัพย์ เพื่อเป็นทุนในการสร้างเสริมอาชีพและพัฒนางานอื่นๆต่อไป
2. การพัฒนาชุมชน ที่ประกอบด้วย การฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับสู่ความอุดมสมบูรณ์แบบเดิม ที่สามารถเป็นแหล่งอาหารของชุมชนและสร้างรายได้ให้ชุมชนด้วย

3.1) โครงการที่เน้นการออมทรัพย์: กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต

- วัตถุประสงค์ เพื่อที่จะคิดหาวิธีการบริหารการเงินเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาหนี้สินของราษฎรชนบทให้ได้

- **กิจกรรม**เป็นการรวบรวมเงินของสมาชิก ที่นำมาฝากร่วมกัน จากนั้นสมาชิกจะสามารถกู้เงินส่วนนี้ไปใช้ได้ โดยพิจารณาจากความจำเป็น ทั้งนี้อัตราดอกเบี้ยจะต่ำกว่าธนาคารมาก ซึ่งกิจกรรมลักษณะนี้เป็นการสงเคราะห์คนในชุมชนด้วยกัน โดยเน้นการเข้าใจธรรมชาติ มองเห็นถึงความหลากหลายทางธรรมชาติ สามารถพึ่งตนเองได้ กิจกรรมนี้ทุกคนในชุมชนที่มาทำเรื่องการเงิน มักมองเป็นเรื่องยาก เพราะในชุมชนพบปัญหาว่า มี 1) คนแก่เป็นส่วนใหญ่ คนที่อยู่ในวัยแรงงานไปอยู่ที่อื่น 2) เด็ก 3) คนพิการ 4) คนที่โรงงานไม่เอา ไล่อกลับบ้าน และ 5) คนติดยาเสพติด

- **ผลผลิตและผลลัพธ์**

- จำนวนสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ทั้งจังหวัด 58,747 คน
- เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จำนวน 166 เครือข่าย และมีการทำงานเชื่อมแนวตั้งระหว่างผู้มีบทบาทในจังหวัด ข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมกับชุมชน และการประสานแนวราบ ระหว่างเครือข่ายกลุ่มสัจจะฯ ระหว่างพื้นที่
- จำนวนเงินสะสม มียอดเงินสะสมรวมทั้งจังหวัดประมาณ 719,882,560 ล้านบาท
- สวัสดิการ ชุมชนมีสวัสดิการด้านการศึกษาสำหรับเด็ก ค่ารักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย เงินกู้ยืมเพื่อการลงทุนประกอบอาชีพ ซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในราคาถูก ฯลฯ
- คุณภาพชีวิตดีขึ้นทั้งกายและจิต มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีคุณธรรมในการใช้ทรัพยากร มีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ฯลฯ
- การสร้างอาชีพ มีอาชีพที่อยู่ได้จากการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

3.2) การพัฒนาชุมชน : อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

- **วัตถุประสงค์** เพื่อให้ป่าชายเลนยังคงดำรงความเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ทั้งอาหารจากพืช สมุนไพรและสัตว์น้ำ และเพื่อป้องกันการทำลายจากธรรมชาติ ตลอดจนการส่งเสริมการปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะให้เป็นป่าเศรษฐกิจของชุมชน
- **กิจกรรม** เป็นการอนุรักษ์พื้นที่ป่า
 - มีการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า
 - ปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะ เช่น ป่าไผ่ เป็นต้น
 - ปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าชายเลน เช่น ต้นโกงกาง ต้นแสม เป็นต้น
 - การวางเต่าวางเพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง และผลพลอยได้กลายเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ เช่น ลูกปลา และหอย
- **ผลผลิตและผลลัพธ์**
 - ป่าชายเลนเป็นแหล่งสมุนไพร และแหล่งอาหารของชุมชน

- พื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้น เนื่องจากป้องกันการกัดเซาะด้วยเต่าร้าง และการปลูกต้นไม้โกงกาง เพิ่มขึ้น
 - หน้าทะเลที่วางเต่าร้างเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ
 - กลายเป็นแหล่งศึกษาดูงานของคนในประเทศและต่างประเทศ
 - เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีนักเรียนนักศึกษาเข้ามาออกค่ายเยาวชนด้านสิ่งแวดล้อม
 - เป็นสถานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ Home stay
 - สวัสดิการสุขภาพของชุมชน ในรูปแบบของบ้านญาติต้นไม้
 - คุณภาพชีวิตดีขึ้น เนื่องจากป่ากลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น
 - สร้างอาชีพ ให้กับคนในชุมชน เช่น เก็บเห็ดในป่าไปจำหน่าย จับปู ปลาและหอยในป่าชายเลนไปจำหน่าย ฯลฯ
 - เทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น เต่าร้าง
- **แผนงานในอนาคต**
 - มีแผนขยายพื้นที่วางเต่าร้างให้มากขึ้น เพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง
 - มีแผนขออนุญาตพื้นที่สาธารณะเพื่อปลูกป่าเศรษฐกิจของชุมชน

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน

- **การประยุกต์ยางล้อยนต์ทำเป็นเต่าร้าง**

เป็นเทคโนโลยีชาวบ้าน นำมาใช้เพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง และกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์หอยและปลาทางอ้อมในทะเล โดยการนำยางล้อยนต์ที่ไม่ใช้แล้วมาประยุกต์

วัตถุประสงค์ของการใช้เต่าร้างคือ หนึ่ง ชะลอคลื่น สอง คลุมพื้นที่เพื่อให้เรือคราดหอยเรือร่นเข้าไม่ได้ สาม เป็นที่อยู่อาศัยของปูปลากุ้งหอย

- **ฐานข้อมูลบัญชีครัวเรือน (มีหลักคิด และ มีการออกแบบเพื่อนำไปใช้)**

เศรษฐกิจพอเพียงมีวิถีแก้ความยากจนในทางปฏิบัติคือ ต้องทำบัญชีครัวเรือน ที่เป็นตัววัดว่าพอหรือไม่พอ ขาดหรือเกิน ซึ่งการวัดนี้จะเป็นตัววัดสังคม แต่ละครอบครัวแต่ละครัวเรือนจะรู้ของตนเอง เศรษฐกิจพอเพียงเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ธรรมะข้อนี้จะเกิดขึ้นสู่ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

- **ระบบการบริหารสัจจะสะสมทรัพย์ชุมชน (มีหลักคิดและมีการออกแบบเพื่อนำไปใช้)**

การบริหารของกลุ่มสัจจะมุ่งเป้าหมายเพื่อหาวิธีการบริหารการเงินเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาหนี้สินของราษฎรชนบทให้ได้และค่อยพัฒนาแก้ปัญหาทั้งระบบ โดยแนวคิดพระสุบินมองว่าสิ่งสำคัญที่สุดของการทำงานคือ **เรื่องคุณธรรม**

- **ระบบบ้านญาติต้นไม้ : การจัดสวัสดิการกับการรักษาสิ่งแวดล้อม (มีหลักคิด และ มีการออกแบบเพื่อนำไปใช้)**

เป็นแนวคิดที่พยายามเชื่อมโยงให้คนคิดเก็บออมโดยเอาพื้นฐานธรรมชาติ คือ ต้นไม้มาเป็นแรงจูงใจ ซึ่งต่อมาทำให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน โดย ในจำนวนผลผลิตที่ได้ 100 % นั้น จะจัดแบ่งผลตอบแทน ดังนี้

- 50 % เป็นกองทุนช่วยคนแก่พิการ คนตาย
- 10 % เป็นทุนการศึกษาของเด็ก
- 10% รับผิดชอบต่อมาเช่นภัยธรรมชาติต่างๆ ไม่ต้องรอจากภาครัฐราชการ
- 10 % ซ่อมแซมดูแลปลูกใหม่
- 20 % ไว้พัฒนาหมู่บ้าน ไฟฟ้า ถนนพัง หากใครทำลายก็ตัดตรงส่วนนี้

● **การกำหนดวิธีการจับปู โดยสังเกตจากช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อป้องกันการสูญพันธุ์**

โครงการไม่จับปูในช่วงวางไข่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยจะไม่จับปูในช่วงเวลานั้น หลังจากดำเนินโครงการแล้ว ชาวบ้านสามารถจับปูได้มากขึ้นจากที่จับไม่ได้เลย ทำให้เกิดเป็นอาชีพหลักของบางครอบครัว

● **ธนาคารปู** เป็นการฟื้นฟูธรรมชาติ โดยเอาแม่ปูที่มีไข่ไปใส่ในกระชังกลาง ลอยไว้ที่ลำคลอง ซึ่งมีความลึก ความเค็มที่เหมาะสม ที่ปูจะสามารถสลัดไข่และอยู่ได้

5) การวิเคราะห์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ลำดับขั้นของการพัฒนา มีประเด็นของการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปธรรมในแต่ละระดับของการพัฒนาที่สามารถสังเกตได้ ดังต่อไปนี้

- การพัฒนาในระดับวิธีการ นั่นคือ มีภูมิคุ้มกัน

- การริเริ่มของชุมชน ที่เกิดจากพระสุบิน ร่วมกับชาวบ้าน เห็นปัญหา รวมคนตั้งกลุ่ม รวบรวมเงิน จากการออม ตั้งกลุ่มการเงิน สร้างกิจกรรม ปลูกป่า การศึกษา สุขภาพ และขยายกลุ่มสร้างสังคมพึ่งพา(เครือข่าย) ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ทั้งทุนเงิน และทุนทางสังคม
- สร้างระบบการจัดการที่เข้าใจง่าย ปฏิบัติได้ในชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน คือ การทำบัญชีกลุ่ม บัญชีครัวเรือน เป็นต้น
- สร้างระบบภูมิคุ้มกันในชุมชนด้วยการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน โดยนำผลตอบแทนจากการสะสมทรัพย์ภายในชุมชนมาจัดสวัสดิการแบบครบวงจรชีวิต
- สร้างกติการ่วมกัน และรับทราบกติกาของกลุ่มทั่วกัน เช่น การจัดการผลประโยชน์จากป่า การจัดสวัสดิการของกลุ่ม

- การพัฒนาระดับวิถีคิด นั่นคือ มีความพอประมาณ

- ผู้นำชุมชนและเครือข่ายสามารถคิดแบบครบวงจรและมองแบบองค์รวม โดยมองงานพัฒนาอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ

และคุณธรรมในจิตใจ ส่งเสริมและค้ำจุนถึงสวัสดิการที่คนในชุมชนพึงได้รับในฐานะสมาชิกหนึ่งในสังคมตลอดช่วงชีวิต

- เรียนรู้เพื่อการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน เช่น “หยุดจับร้อย คอยจับล้าน”
- เรียนรู้ที่จะสร้างสมดุลระหว่าง ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพ และคุณภาพชีวิต ด้วยการสร้างระบบคิด สวัสดิการให้กับชุมชนด้วย แนวคิดบ้านาญที่เกิดจากต้นไม้ โดยใช้พื้นที่สาธารณะที่ไม่เกิดประโยชน์ เพื่อปลูกต้นไม้เชิงพาณิชย์ และต้นไม้ใช้สอย และนำผลประโยชน์ตอบแทนกลับมาแบ่งปันในชุมชน อันเป็นวิถีคิดที่ค้ำจุนถึงการจัดการในระยะยาวและสร้างความสมดุล
- ชุมชนได้รับการปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความเพียร ไม่เบียดเบียนสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่บริโภคเกินกำลังที่ผลิตได้
- ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ภายในชุมชน (เช่น โครงการปลูกป่า 3 ชั้น สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับป่าชายเลน โครงการปลูกป่าบนพื้นที่สาธารณะ เช่น ป่าไผ่) รวมทั้งคิดค้นเทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น เต่ายางเพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง
- เน้นการพึ่งตนเองภายในชุมชน โดยเฉพาะการทำกิจกรรมขึ้นมาจากการใช้ทุนเงินแรงงาน วัสดุดิบในชุมชน เป็นสำคัญ ตลอดจนส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตร ให้มีใจเกื้อกูลและเห็นคุณค่าคนใกล้ชิดภายในชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งพากันในยามยาก

- การพัฒนาในระดับวิถีชีวิต นั่นคือ มีคุณธรรม และเหตุผล

- เครือข่ายและผู้นำในชุมชนมาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อจัดสวัสดิการครบวงจรชีวิต กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น โดยมีการดำเนินงานต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิต มาเป็นเวลา 18 ปีแล้ว ยังไม่หยุดการดำเนินงาน พร้อมกับมีการติดตามแก้ไขให้แนวคิดและพัฒนาตนเองตลอดเวลา
- ผู้นำชุมชนและเครือข่าย ได้เข้าถึงปัญหาและใช้หลักที่ พระสุบินสอนให้ **คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น** และใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ส่งเสริมการใช้หลัก อริยมรรค ซึ่งเป็นแนวคิดสำหรับการทำงานเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน ตลอดจนการสร้างแนวคิดการแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูลที่เป็นจริง

บทเรียนของกระบวนการพัฒนาในจังหวัดตราดทั้งในด้านสะสมทรัพย์ เพื่อจัดสวัสดิการครบวงจรชีวิต การอนุรักษ์ป่าชายเลน รวมทั้งการปลูกป่าบนพื้นที่สาธารณะนั้น **หัวใจสำคัญ**ของกระบวนการพัฒนางานชุมชนคือ **ในเบื้องต้นต้องรู้ปัญหาชาวบ้าน สอง** ชี้ทางให้เขา **สาม** เห็นทางแล้วรวมตัว **สี่** รวมทุน **ห้า** รวมการจัดการ และ **หก** ยกระดับวิถีชีวิตที่กำกับด้วยคุณธรรม ที่พระสุบิน

กล่าวไว้ คือ ข้อ 1 *เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์* ข้อ 2 *รู้จักประมาณในการบริโภค* คือ ไม่บริโภคน้อยเกินไปหรือมากเกินไป ข้อ 3 *ความพอเพียง* ซึ่งจะพอเพียงได้ต้องมีสันโดษ

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จระดับหนึ่งได้ปรากฏได้จากการขยายผลการดำเนินงานเต็มพื้นที่ แต่ความยั่งยืนของกรณีดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับ ความสามารถของคนรุ่นปัจจุบันจะถ่ายทอดทั้งแนวคิด ภูมิปัญญา และวิถีปฏิบัติ ไปสู่คนรุ่นหลังในชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

6) บทเรียนที่สำคัญ

บทเรียนที่ควรค่าแก่การเรียนรู้อันนำมาซึ่งความสำเร็จในปัจจุบัน ซึ่งพอสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

6.1) การสร้างคน

- มีผู้นำทางความคิดคือ พระอาจารย์สุบิน
- สร้างผู้นำในการปฏิบัติเป็นกลุ่มๆ เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กลุ่ม Home stay ฯลฯ
- ผู้นำเป็นนักพัฒนา ใช้อุบายให้คนเห็นประโยชน์ส่วนตนก่อนประโยชน์ส่วนรวม
- สร้างการทำงานเป็นเครือข่าย มีวัดเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสาน
- มีกิจกรรมและประชุมอย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชนผ่านเวทีพูดคุย

6.2) การสร้างวิถีคิดและสร้างคุณธรรม

- สอนให้ **คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น** โดยให้แนวคิดสำหรับการทำงานเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน ตลอดจนการสร้างแนวคิดการแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูลที่เป็นจริง
 - สร้างการเรียนรู้เพื่อการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน **“หยุดจับร้อย คอยจับล้าน”**
 - คิดแบบครบวงจรและมองแบบองค์รวม โดยมองงานพัฒนาอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และคุณธรรมในจิตใจ ส่งเสริมและคำนึงถึงสวัสดิการที่คนในชุมชนพึงได้รับในฐานะสมาชิกหนึ่งในสังคมตลอดช่วงชีวิต
 - เสริมสร้างจิตใจให้สมาชิกในชุมชนมีความสุขที่มากกว่าความสุขทางวัตถุ
 - เกิดความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมีหรือได้ทำขึ้น ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ส่งเสริมการใช้หลักอริยมรรค
 - เน้นคุณธรรม ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความเพียร ไม่เบียดเบียนสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่บริโภคเกินกำลังที่ผลิตได้
 - เน้นการพึ่งตนเองภายในชุมชน โดยเฉพาะการทำกิจกรรมขึ้นมาจากการใช้ทุนเงินแรงงาน วัตถุดิบในชุมชน เป็นสำคัญ ตลอดจนส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตร ให้มีใจเกื้อกูล และเห็นคุณค่าคนใกล้ชิดภายในชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งพากันในยามยาก
 - สอนธรรมะและพระราชดำรัสของในหลวง สอดแทรกในงานพัฒนา

- สันโดษมาคู่กับความเพียร ต้องเอาความพอที่ตัวเองมีพอดี และก็พอใจ และทำต่อไป อย่าหยุด ถ้าหยุดก็ไม่มีสันโดษ ฉะนั้น ต้องเพียรต่อไปอีก
- โยโสสมนสิการ คือการใคร่ครวญ แต่ละเรื่องต้องใช้ปัญญาวิเคราะห์
- พระราชดำรัส รู้ รัก สามัคคี เป็นธรรมะอย่างหนึ่ง เมื่อคนมีปัญหาเดียวกันก็จะคุยกันรู้เรื่อง และจะเกิดความรักกัน พอรัก ก็จะเกิดการรวมตัวสามัคคีกัน
- เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง น้อมนำมาจากธรรมะ 3 ข้อ คือ ข้อ 1 เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ข้อ 2 รู้จักประมาณในการบริโภค คือ ไม่บริโภคน้อยเกินไปหรือมากเกินไป ข้อ 3 ความพอเพียง ซึ่งจะพอเพียงได้ต้องมี สันโดษ แปลมาจากภาษาบาลี ว่า ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง
- หัวใจเศรษฐกิจ เรียกว่า อุ อา กะ สะ ภาษาบาลีเรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ได้แก่ ข้อ 1 ขยันหา ซึ่งถ้าหาไม่เป็น ไม่มีทางรวย ข้อ 2 รู้จักรักษา ข้อ 3 ต้องมีกัลยาณมิตร และข้อ 4 เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์

6.3) ทุนเงิน

- ลดภาระหนี้สินในครัวเรือน ด้วยการส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย
- ลดการกู้ยืมเงินจากภายนอก ด้วยการส่งเสริมการออมทรัพย์ เพื่อสร้างทุนจากภายในชุมชน ตามกำลังทรัพย์ที่แต่ละคนมี
- ทุนในชุมชน ต้องกลับคืนสู่ชุมชน ด้วยการสร้างระบบบริหารจัดการทุนภายในชุมชนจากการออมของสมาชิก เพื่อให้ผลตอบแทนกลับมาช่วยเหลือและสร้างงานภายในชุมชน

6.4) สร้างองค์ความรู้

- ค้นคว้าและพัฒนาความรู้ ด้วยการศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชน
- เปิดโอกาสสร้างการเรียนรู้ร่วมกันกับหน่วยงานภายนอก ทั้งจากภายใน และต่างประเทศ
- มีการทบทวนและสรุปบทเรียนโดยกลุ่มคนในชุมชน เป็นระยะๆ
- พัฒนาความรู้จากการศึกษาวิจัย ทดลอง และความต้องการพิสูจน์แนวคิดใหม่ๆ

7) อุปสรรค

- ข้าราชการยังไม่ปรับตัว และยังไม่ยอมรับภูมิปัญญาชาวบ้าน
- ความรู้ของข้าราชการแตกต่างจากความรู้ของชาวบ้าน ข้าราชการเน้นความรู้ในตำรา ส่วนชาวบ้านเน้นความรู้ในวิถีชีวิตที่ผูกถ่ายทอดกันมา
- อปท.ยังคงเน้นการลงทุนในสาธารณูปโภคขนาดใหญ่ มักจะจัดสรรงบประมาณทำเป็นโครงการที่อบต.ต้องการ โดยขาดการสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน
- ปัญหาไฟไหม้ป่าในพื้นที่สาธารณะที่ชาวบ้านช่วยกันปลูก ซึ่งควบคุมยากมาก มักเกิดจาก 2 สาเหตุหลัก คือ จากผู้ไม่หวังดี และจากธรรมชาติโดยเฉพาะในหน้าแล้ง

8) ประเด็นท้าทาย

การเตรียมรับมือกับสิ่งที่จะมาคุกคามจากภายนอกในอนาคตอันใกล้ มีดังนี้

- 1) นโยบายของรัฐในเรื่องการแปลงทรัพย์สินเป็นทุน
- 2) นโยบายของรัฐที่จะสร้างโครงการขนาดใหญ่
- 3) นายทุนภายนอกพื้นที่ จะเข้ามาสวมสิทธิ์ในพื้นที่ของชาวบ้านเพื่อสามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์บางอย่างจากรัฐ
- 4) นายทุนภายนอกมาขอใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ เช่น ทำนาถุ้ง เป็นต้น ขณะที่ชาวบ้านต้องการนำมาใช้ปลูกป่าไผ่

2.2.4 กรณีศึกษาที่ 4 : การจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง”

1) ข้อมูลพื้นฐาน

พื้นที่กิจกรรมครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งประกอบด้วยแม่น้ำหลังสวนที่เป็นแม่น้ำสายสำคัญของคนจังหวัดชุมพร แม่น้ำเป็นแม่น้ำสายสั้น ๆ มีพื้นที่ลุ่มน้ำเพียง 1,050,000 ไร่เศษ แต่มีปริมาณน้ำท่าเท่ากับแม่น้ำปิง พื้นที่ต้นน้ำของลุ่มน้ำหลังสวน เรียกว่าป่าต้นน้ำพะโต๊ะ พื้นที่ 587,875 ไร่ อันเป็นพื้นที่รับผิดชอบจัดการดูแลของหน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะ ที่คุณพงศา ชูแนมได้ใช้แนวคิดให้คนอยู่กับป่าภายใต้โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง”

2) ปัญหาในพื้นที่

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518-2533 ประชาชนจากทุกสารทิศเข้ามาบุกเบิกแผ้วถางป่าต้นน้ำพะโต๊ะทำให้พื้นที่กว่าแสนไร่กลายเป็นสวนกาแฟ สวนผลไม้ บางส่วนก็เป็นป่าเสื่อมโทรม ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้เป็นต้นตอของปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับการจัดการปัญหาการหารายได้ของประชาชนไปพร้อมๆ กัน

3) ลักษณะและกิจกรรมของโครงการ

พงศา ชูแนม หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะ ข้าราชการสังกัดสำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของป่าต้นน้ำพะโต๊ะ เป็นผู้ซึ่งได้ปฏิวัติรูปแบบการทำงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายใต้อำนาจหน้าที่ของพนักงานป่าไม้คนหนึ่ง จนสามารถสร้างรูปธรรมการปกป้องทรัพยากรในพื้นที่ 587,875 ไร่ ไว้ได้ด้วยการปรับแนวคิดของการให้คนอยู่ร่วมกับป่า โดยดำเนินโครงการคนอยู่-ป่ายัง ที่ดำเนินการในการจัดการชุมชนในเขตป่าเพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้ เป็นเสมือนโครงการทดลองทางวิชาการในการจัดการป่าไม้จนเกิดองค์ความรู้ในการจัดการป่าไม้ให้ ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องตามหลักวิชา จนทำให้เกิดความมั่นคงในวิถีชีวิตและการฟื้นคืนของป่าต้นน้ำด้วยวิธีการอันสันติ

3.1) วัตถุประสงค์ของโครงการ

โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง” มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนและธรรมชาติให้ชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน มั่นคงและเป็นธรรม

3.2) กิจกรรมของโครงการ

การจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า รูปแบบ คนอยู่-ป่ายัง เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดการ เป็นเงื่อนไขความสัมพันธ์ ที่ให้คนอยู่และรักษาป่าไปด้วย การสร้างความยั่งยืนให้ที่ดินทำกินของชุมชนคนอยู่-ป่ายัง โดยการมีกฎกติกาชุมชน ห้ามซื้อขาย หรือมอบให้ ที่ดินทำกินแก่ผู้อื่น ยกเว้นทายาทโดยชอบ ทำให้ชุมชนสามารถรักษาที่ดินทำกินไว้ได้โดยไม่มีผู้ใดกล้าซื้อขาย

การจัดการป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ในชุมชนคนอยู่-ป่ายัง ดำเนินการส่งเสริมในพื้นที่เกษตรเดิมซึ่งเป็นสวนกาแฟปรับรูปแบบตามแนวปรัชญา ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง มาเป็นการเกษตร 4 ชั้น ซึ่งหมายถึง การปลูกพืชเลียนแบบธรรมชาติและบูรณาการความคิดกับสวนผลไม้ดั้งเดิมโดยการปลูก เติบโตในพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยวให้ใกล้เคียงกับป่ามากที่สุด และใช้การสังเกตลักษณะพันธุ์ไม้ที่ได้ความสูง แต่ละระดับมารวมกันอย่างกลมกลืนตามลักษณะทางกายภาพของพืชในป่าที่มี 3 ชั้นเรือนยอด **ชั้นบน** เช่น สะตอ หมาก เป็นต้น **ชั้นกลาง** เช่น มังคุด ลองกอง เงาะ เป็นต้น **ชั้นล่าง** เช่น พริก มะเขือ ผักเหลียง เป็นต้น **ชั้นใต้ดิน** เช่น กลอย ขิง ข่า ขมิ้น เป็นต้น

ธนาคารต้นไม้ (Tree Bank) หมายถึงการให้ชุมชนปลูกต้นไม้ในที่ทำกินของตนเองหรือที่ส่วนรวม แล้วตัดต้นไม้ให้เป็นทรัพย์สิน นำทรัพย์สินไปใช้แทนเงิน หลักการของธนาคารต้นไม้จึงสร้างค่าของเงิน ทำให้ประชาชนสามารถเอาต้นไม้ที่ปลูกใช้ปลดปล่อยหนี้สิน และใช้เป็นเงินได้

3.3) ผลผลิตและผลลัพธ์

ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพราะสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการเก็บผัก ผลไม้มารับประทานเองและที่เหลือยังเก็บไปขายได้อีก ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องอพยพไปหางานทำที่อื่น ชุมชนมีความสมดุลและมั่นคงในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่มีการแสวงหาประโยชน์เข้าตัวเอง หลักคิดและรูปแบบการทำงานของนายพงศาที่ไม่ยึดติดตำรา แต่เน้นการริเริ่มโครงการที่สอดคล้องกับภูมิสังคมในพื้นที่ โดยมีหลักคุณธรรมในการทำงานทำให้การดำเนินชีวิตของนายพงศาเป็นตัวอย่างที่ดีตามวิถีตะวันออกอย่างหนึ่งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.4) แผนงานในอนาคต

ในส่วนของการดำเนินแผนงานในอนาคต นายพงศา ตั้งเป้าหมายในการปลูกป่าของประชาชนนั้น จะสามารถนำงบประมาณการปลูกป่าที่กรมป่าไม้จัดเตรียมไว้ในแต่ละปีในรูปงบประมาณประจำปีมาเป็นค่าตอบแทนให้ประชาชนที่ทำการปลูกป่าได้ ทั้งนี้เพื่อให้ป่าไม้ที่ประชาชนปลูกไว้ที่ธนาคารต้นไม้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจจริง ซึ่งเท่ากับเป็นการทำให้ประชาชนมี

รายได้จากการช่วยกันรักษาพื้นที่ป่าไว้ และในขณะเดียวกันสังคมโดยรวมก็ได้พื้นที่ป่ากลับคืนมาด้วย

นอกจากนั้น จากการศึกษาประชาชนเป็นหน้างานเพื่อการเกษตรอย่างต่อเนื่อง นายพงศา วางแผนไว้ในอนาคตว่ามูลค่าป่าไม้ที่ธนาคารต้นไม้นี้อาจสามารถนำไปชดเชยกับหนี้สินที่ประชาชนมีกับธนาคารเพื่อการเกษตรได้ด้วย ซึ่งในเรื่องนี้ต้องมีการประสานงานกับธนาคารเพื่อการเกษตรต่อไป

4) การวิเคราะห์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหาป่าพะโต๊ะ ที่ถูกทำลายลงโดยฝีมือนักธุรกิจที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งพื้นที่ป่าเหล่านี้ได้ถูกบุกรุกและแปรสภาพที่เกิดขึ้นได้ทำให้คุณพงศา คิตรีเริ่มโครงการ “ธนาคารต้นไม้” ขึ้น เพื่อการฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลาย ซึ่งหลักการของโครงการนี้คือ การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่าและสะสมป่า โดยชาวบ้านจะได้รับการปลดหนี้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เป็นสิ่งตอบแทน แต่ทั้งนี้สินเชื่อดังกล่าวก็ต้องขึ้นอยู่กับจำนวนป่าที่ชาวบ้านได้ปลูกลงไปด้วย โดยกรมป่าไม้จะอนุมัติงบประมาณการปลูกป่าให้กับทางธนาคาร เพื่อเป็นการชดเชยหนี้แทนชาวบ้าน

ผลที่ได้รับ คือ ป่าใหม่ที่เกิดขึ้น ชาวบ้านสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากป่าได้ ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านหันมาอนุรักษ์ป่า และยังเป็นการทำให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศอีกด้วย

- การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการ (ภูมิคุ้มกันตนเอง)

- การทำข้อตกลงเพื่อผลประโยชน์ของป่าชุมชน
- การเก็บผลผลิตจากป่าเพื่อตอบสนองความต้องการของครัวเรือน
- การสร้างให้เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ป่า

วิธีคิด (การดำเนินทางสายกลางและความรู้)

- ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างพื้นที่การเกษตรกับป่าอนุรักษ์
- ธนาคารต้นไม้, ฝ่ายกันน้ำ

วิถีชีวิต (มีเหตุผลและคุณธรรม)

- เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์ป่า (เช่น การอยู่ร่วมกันของคนและป่า)

กล่าวได้ว่า ความยั่งยืนของป่าพะโต๊ะและชุมชน ขึ้นอยู่กับ 2 ปัจจัยดังนี้

- 1) ธนาคารต้นไม้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดสมดุลระหว่างการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานแก่ชุมชนท้องถิ่น เช่น อาหาร และระบบนิเวศ

- 2) เจ้าหน้าที่พงศา แสดงให้ชุมชนได้เห็นว่าการดำเนินงานไม่ได้สร้างให้เกิดทุนทางสังคมที่ยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและระยะยาวในอนาคต

5) บทเรียน

กรณีศึกษาพะโต๊ะ โดยนายพงศาชูแนม ที่นำไปสู่รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆ กันตามความเหมาะสมของภูมิสังคมนั้นๆ ได้ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการคนอยู่ป่ายัง ได้รับการยอมรับคือความเป็นผู้นำของนายพงศา ชูแนม ที่ได้รับการยอมรับของประชาชนในพื้นที่ และทำให้โครงการธนาคารต้นไม้ สามารถดำเนินไปได้ นายพงศาได้ใช้ทักษะความเป็นผู้นำนี้ในการชักชวนให้ประชาชนเล็งเห็นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล และทำให้เกิดการให้ความร่วมมือที่ดีได้

ประการต่อมา การศึกษาข้อมูลของโครงการพบว่าปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จอีกประการหนึ่งที่เป็นบทเรียนสำคัญคือการที่โครงการ คนอยู่ป่ายัง ได้เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนเข้าด้วยกัน ด้วยการคิดแบบครบวงจรและองค์รวม หมายความว่า กิจกรรมการปลูกป่า นั้น มิได้เป็นกิจกรรมที่ดำเนินโดยลำพัง แต่มีความเชื่อมโยงกับการสร้างรายได้ของประชาชนด้วย มีการเข้าใจถึงความต้องการของประชาชนในการที่ต้องมีการใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งเพื่อการเกษตรกรรมแต่ในขณะเดียวกันก็มีการสงวนพื้นที่อีกส่วนหนึ่งไว้เพื่อการอนุรักษ์ หมายความว่า โครงการคนอยู่ ป่ายัง นี้ เป็นโครงการที่ให้ความเป็นธรรมกับการดำรงชีวิตของประชาชนและของธรรมชาติไปพร้อมๆ กัน

ประการที่สาม เมื่อประชาชนเห็นว่าการให้ความร่วมมือในกิจกรรมเพื่อส่วนรวมได้ทำให้สภาพของชุมชนดีขึ้น การมีพื้นที่ป่ามากขึ้นทำให้มีการเก็บของป่าเพื่อนำมาใช้บริโภค สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนมีความมั่นคงมากขึ้นทำให้ประชาชนมีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมีหรือได้ทำขึ้น นอกจากนี้การที่ประชาชนสามารถช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ทำให้ประชาชนทุกคนมีความสุขที่มากกว่าความสุขทางวัตถุ

ประการที่สี่ ในการเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ นายพงศาได้ใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุต้นตอของปัญหาเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในที่สุด บทเรียนที่ได้รับจากกรณีศึกษานี้คือการชุมชนมีทักษะในการศึกษาปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่และสามารถใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหา ในที่สุดปัญหาต่างๆ ก็ได้รับการแก้ไขให้หมดไป

6) อุปสรรค

กฎระเบียบและการประสานงานกับราชการส่วนกลางเป็นสาเหตุสำคัญทำให้กิจกรรมบางอย่างไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น การนำงบประมาณการปลูกป่ามาจ่ายเป็นค่าตอบแทนให้ประชาชนที่ทำการปลูกป่าในโครงการธนาคารต้นไม้ ข้อบังคับเช่นนี้เป็นข้อบังคับที่ถูกกำหนดเพื่อใช้กับทุกพื้นที่ในประเทศจึงทำให้อาจขาดความเหมาะสมเมื่อนำมาปฏิบัติจริง

นอกจากนั้น สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือการขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ของประเทศให้สามารถนำหลักการ คนอยู่ ป่ายัง ไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นการปกป้องพื้นที่ป่าและเสริมสร้างความมั่นคงให้กับ

ชุมชนไปพร้อมๆ กัน สาเหตุของข้อจำกัดนี้เป็นเพราะความสำเร็จของโครงการ คนอยู่ ป่ายังนี้ ขึ้นอยู่กับการดำเนินการของนายพงศา เป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้การขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ อาจไม่สามารถกระทำได้เพราะการขาดผู้นำอย่างนายพงศา

7) ประเด็นท้าทาย

ในการพิทักษ์พื้นที่ป่าไม่ให้คงอยู่ไปพร้อมๆ กับการสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนไปพร้อมๆ กันถึงแม้จะเป็นสิ่งที่ยากลำบากและยังมีอุปสรรคบางประการตามที่กล่าวข้างต้น แต่เมื่อพิจารณาถึงทิศทางและรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ เช่น การเพิ่มขึ้นของความต้องการสินค้าเกษตรในตลาดโลกทำให้ราคาสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้นและทำให้เกษตรกรอาจหันมาบุกเบิกพื้นที่ป่ามากขึ้นเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว หรือ ยางพารา เป็นต้น หรือการเพิ่มขึ้นของการใช้พลังงานทดแทนกับการแสวงหาพลังงานทดแทนด้วยการปลูกพืชพลังงานทดแทนและการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ปาล์ม น้ำมัน ยูคาลิปตัส สบู่ดำ อาจนำมาสู่ความต้องการใช้ที่ดินมากขึ้น และนำไปสู่การบุกเบิกพื้นที่ป่ามากยิ่งขึ้น และอาจนำไปสู่การสูญเสียสมดุลทางธรรมชาติได้ต่อไปในอนาคต

2.2.5 กรณีศึกษาที่ 5 : เศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของธุรกิจของชุมชนพรคานาน้ำร้อน และศูนย์กีฬาต้าน้ำ จังหวัดชุมพร

1) ข้อมูลพื้นฐาน

1.1) พื้นที่ กิจกรรมเศรษฐกิจ

ชุมชนพรคานาน้ำร้อนและศูนย์กีฬาดำน้ำเป็นธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กซึ่งเป็นธุรกิจของครอบครัวของคุณวิมล รัศมีพันธ์ ซึ่งประสบปัญหาหนี้ท่วมดอกเบี้ยเพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี พ.ศ. 2539-2540 แต่ด้วยอาศัยความอดทนและเพียรพยายามแก้ไขวิกฤติ และเรียนรู้ ประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ช่วยให้คำแนะนำ จึงสามารถแก้ไขวิกฤติ เกิดการเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการบริหารจัดการใหม่ สามารถให้ความช่วยเหลือกลุ่มเครือข่ายทั้งในจังหวัดชุมพร และจังหวัดอื่น ประสานร่วมมือกัน ขยายกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จนเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ สร้างคนสร้างชุมชนเข้มแข็ง

1.2) สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

สภาพแวดล้อมของชุมชนพรคานาน้ำ การบริการเน้นความเป็นธรรมชาติ ชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ใช้วัสดุจากธรรมชาติในการให้บริการทั้งด้านอาหาร และผลิตภัณฑ์ในห้องพัก ผลิตภัณฑ์ที่นำมาใช้ในรีสอร์ทนำมาจากผลผลิตของชาวบ้านและพนักงาน เช่น ข้าวสารที่พนักงานชุมชนพรคานาน้ำปลูกเอง เป็นข้าวเหลืองประทิว ข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่เหลือปลูกแห่งเดียวในจังหวัดชุมพร นอกจากนั้น สบู่เหลว แชมพู ที่รีสอร์ทจัดให้บริการแก่แขกผู้มาพัก ก็เป็นผลิตภัณฑ์ที่พนักงานของรีสอร์ทจัดทำขึ้นมาเองด้วยสมุนไพรและวัสดุจากธรรมชาติ ไม่มีส่วนผสมของสารเคมี บรรจุอยู่ในภาชนะเครื่องปั้นดินเผา

ต้นไม้ที่ปลูกตกแต่งบริเวณรีสอร์ท ในอดีตเคยใช้พันธุ์ไม้ต่างประเทศ ราคาแพงมาก แต่เมื่อบริหารธุรกิจแบบเศรษฐกิจพอเพียง ก็ได้ใช้พันธุ์ไม้ไทย หรือพันธุ์ไม้ทั่วไปที่หาได้ในท้องถิ่น ซึ่งมักจะมีราคาถูกกว่า หาง่ายดูแลง่าย เป็นการประหยัดได้อีกทางหนึ่ง

2) ปัญหาพื้นฐานเดิม

การบริหารจัดการธุรกิจโรงแรม ในอดีตได้มีวิธีคิดแบบเดิม ๆ “ซื้อ” ทุกอย่างที่ต้องใช้ในการทำธุรกิจ ไม่ได้คำนึงถึงการประหยัด ไม่ได้นึกถึงสิ่งแวดล้อม อยู่อย่างประมาท

3) ลักษณะและกิจกรรมของโครงการอนุรักษ์ฯ

เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ ได้พยายามวางแผนกิจกรรมและแผนงานต่างๆ ของโรงแรมโดยใช้ปัจจัยทุกอย่างอย่างคุ้มค่า ยกตัวอย่างเช่น ช่วงใดที่แขกผู้มาพักลดจำนวนลงเพราะเป็น “นอกฤดูการ” ก็ชักชวนพนักงานไปปลูกข้าว ทำนา สีข้าว ตำข้าวซ้อมมือไว้กินเอง ไร่ชา ไร่กาแฟ สบู่เหลวสมุนไพร ทำแชมพู ทำน้ำมันแก๊สโซฮอล์เอง ปลูกผักปลอดสารพิษ ฯลฯ และใช้สิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุดิบปรุงอาหารรับประทานเองในหมู่พนักงาน เลี้ยงแขก ต่อมาเมื่อเพิ่มเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรยั่งยืนสวนเพลินขึ้นภายในรีสอร์ท และมีหลักสูตรฝึกอบรมแก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ปลอดสารพิษ ปลอดยาฆ่าแมลง ผักโรตัส ฯลฯ ก็ใช้ปรุงอาหารเลี้ยงผู้เข้ารับการฝึกอบรมดังกล่าวด้วย นับเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า พนักงานเองก็ได้รายได้เพิ่ม เพราะนำผลผลิตมาขายแก่รีสอร์ท เกิดการอยู่แบบพึ่งพากันอย่างเกื้อกูล ผู้พัน แบ่งกันกิน แบ่งกันใช้ มั่นคง ไม่เอาไรต์เอาเปรียบกัน

4) การวิเคราะห์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ความสอดคล้องในการดำเนินงานของกลุ่มกิจกรรมในชุมชนพาราณาสีรีสอร์ทฯ กับหลักเศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์และอธิบายดังนี้

ชุมชนพาราณาสีรีสอร์ทและศูนย์กีฬาดำน้ำ นำแนวทางการปฏิบัติแบบ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ จึงลดค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ ใช้ปัจจัยทุกอย่างที่หาได้ในท้องถิ่น พยายามใช้ประโยชน์ของพนักงานอย่างเหมาะสม เพิ่มศักยภาพของบุคคลากร สามารถทำงานได้ ในช่วงต่างๆ ตลอดทั้งปี ไม่ต้องกังวลกับ “low season” เมื่อหมดฤดูท่องเที่ยว เช่น การนำพนักงานลงนาเพื่อปลูกข้าว ทำนา เก็บเกี่ยว สีฝัดกินเอง มีโรงเรือนบางส่วนภายในรีสอร์ท เป็นโรงงานขนาดย่อม เพื่อทำน้ำยา สบู่ แชมพู ฯลฯ เน้นการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติให้มากขึ้น ทำเกษตรอินทรีย์ สร้างเครือข่ายทั้งในชุมชน อำเภอ ในจังหวัดชุมพร และเครือข่ายนอกจังหวัดชุมพร ฯลฯ เกิดกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม

ชุมชนพาราณาสีรีสอร์ทฯ สามารถรอดพ้นวิกฤติ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นกรณีตัวอย่างของธุรกิจภาคเอกชนขนาดกลางที่เป็น best practice ของ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นศูนย์เรียนรู้ที่มีชื่อเสียงมากในปัจจุบัน

- การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการ

- การสร้างคนที่มีคุณลักษณะพิเศษที่สนใจให้ความสำคัญของ “การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ อยู่อย่างประหยัด”

วิธีคิด

- เป็นหลักวิธีคิดที่เน้นความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ ยึดหลักการคิดแบบ “Our loss is our gain.” “ระเบิดจากภายใน” ซึ่งหมายถึงการเกิดความตระหนักรู้เอง รู้ตัวตน เข้าใจวิกฤติ และ ปัญหา ตีโจทย์แตก รู้ถึงความจำเป็นต้องแก้ไขอย่างจริงจัง (หลังชนฝา ไม่มีที่ให้ถอย ไม่มีโอกาสอื่นอีก ไม่สามารถผัดวันประกันพรุ่งอีกแล้ว ต้องลงมือทำเลย)

วิถีชีวิต

- เป็นการดำเนินวิถีชีวิตที่เน้นหลักการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายในชุมชน
- เป็นวิถีชีวิตที่คิดค้นและสร้างสรรค์กิจกรรม ที่เน้นการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
- เกิดการอนุรักษ์ “ข้างเหลืองประทิว” ข้างพื้นที่พื้นเมืองเดิม ซึ่งเหลือปลูกที่อำเภอประทิวเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

จะเห็นว่ากรณีศึกษาที่มีความพิเศษในตัวเอง เพราะผู้นำเป็นคน “พิเศษ” (ได้รับการปลูกฝังเรื่อง ชานิยม และ ได้รับโอกาสดี ใช้วิกฤติเป็นโอกาส มีที่ปรึกษาดี) จึงแก้ไขวิกฤติทางการเงินของรีสอร์ทฯ ด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5) บทเรียนที่สำคัญ

บทเรียนที่ควรค่าแก่การเรียนรู้อันนำมาซึ่งความสำเร็จในปัจจุบัน ซึ่งพอสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

5.1) การสร้างคน

- การชักชวนชาวชุมชนให้หันมาสนใจทำการเกษตรอินทรีย์ อนุรักษ์ธรรมชาติ สร้างเครือข่ายทั้งภายในจังหวัดชุมพรเอง และเครือข่ายภายนอก
- คุณวริสร เป็นแกนนำเครือข่าย เป็นนักพัฒนา พยายามพูดคุย ชี้ถึงประโยชน์ส่วนรวมในการรู้จักจัดการอนุรักษ์ธรรมชาติ และจัดการกับกิเลสของตนเอง มีน้อย เป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ
- สร้างการทำงานเป็นเครือข่าย มีเกษตรกรในท้องถิ่น มีผู้ร่วมเครือข่ายมาก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชี้ให้เห็นว่า วิถีชีวิตแบบไทย สามารถดำรงชีพอยู่ได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงิน การให้ “ยิ่งให้ยิ่งได้” คุณวริสรเป็นแกนนำในการเชื่อมประสานกับพื้นที่ทั้งภายในชุมพรและเครือข่ายภายนอกชุมพร

- มีกิจกรรมและประชุม (ชวนคุย) อย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชนผ่านเวทีพูดคุย
- เนื่องจากเป็นพื้นที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก ผ่านสื่อ ผ่านการเข้ามาทำงาน เรียนรู้ ถอดบทเรียนของนักวิชาการ อาจารย์ นักวิจัยจากมหาวิทยาลัย ทำให้มีกลุ่มคนภายนอกเข้ามาดูงาน ศึกษาเรียนรู้ พนักงานทุกคนเกิดความภาคภูมิใจที่ทำความดี คิดดี เป็นเยี่ยงอย่างผู้อื่น เกิดภาคภูมิใจ มีกำลังใจ ชุมชนชมพุดาบานารีสอร์ตฯ ของคุณวริสรเพิ่งได้รับรางวัลจากกปร.ในฐานะที่เป็นหน่วยธุรกิจขนาดกลางที่มีรูปแบบการบริหารงานแบบเศรษฐกิจพอเพียง

5.2) การสร้างวิถีคิดและสร้างคุณธรรม

- สร้างการเรียนรู้เพื่อการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน
- เสริมสร้างจิตใจให้สมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจ
- เน้นคุณธรรม ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความเพียร ไม่เบียดเบียนสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่บริโภคนกกำลังที่ผลิตได้

2.3 สรุปผลการสังเคราะห์กรณีศึกษาและการพัฒนาตัวชี้วัดเบื้องต้น ในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.3.1 การสังเคราะห์กรณีศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 กรณีศึกษา ได้แก่

การวิเคราะห์นี้จะใช้การวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับหนึ่ง เข้าข่าย หมายถึงการใช้หรือการปฏิบัติที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง ครอบครัวหรือชุมชน

ระดับสอง เข้าใจ เป็นระดับที่สูงขึ้นไป หมายถึงการเข้าใจในแนวความคิด ซึ่งอาจหมายถึงการปฏิบัติตามหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีการใช้องค์ความรู้ใหม่ๆ มาใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ระดับสาม เข้าถึง ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด มีการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในวิถีชีวิต ซึ่งระดับการเข้าถึงจะเป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.6.2) การวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละกรณีศึกษา

กรณีทีหนึ่ง กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง สามารถสรุปได้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสามระดับ คือ

ระดับเข้าข่าย ชุมชนบ้านแหลมได้มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การตั้งกฎกติกาชุมชน ไม่ให้มีการทำการประมงมากเกินไป นอกจากนี้ในระดับเข้าใจ ได้มีการสร้างองค์ความรู้ และยังมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนสำหรับชุมชน และพยายามนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้โดยบรรจุให้อยู่ในหลักสูตรของชุมชน

ระดับเข้าถึง มีข้อสังเกตว่า ชุมชนนี้อาจจะยังไม่อยู่ในระดับเข้าถึง เนื่องจากยังมีปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรง ทั้งยังมีปัจจัยคุกคามจากภายนอกอยู่เป็นระยะๆ ซึ่งไม่แน่ใจว่ารูปแบบอนุรักษ์ของชุมชนบ้านแหลมจะสามารถยั่งยืนได้แค่ไหน และสามารถทำอะไรที่จะไม่ให้นักลงทุนเข้ามาลงทุน หรือให้ชุมชนสามารถรับภาวะกดดันจากปัจจัยภายนอกได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่จะต้องดูต่อไปในอนาคต

กรณีศึกษาที่สอง กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอก กระสัง ตำบล เขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ การวิเคราะห์ร่วมในสามระดับของการดำเนินการที่ประสบความสำเร็จในเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ระดับเข้าข่าย ในเรื่องของการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง จะเห็นว่าชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันป่าใหม่สามารถสนองต่อความต้องการของชาวบ้านได้ ซึ่งชาวบ้านสามารถเก็บผลผลิตจากป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด สัตว์เล็กสัตว์น้อย เพื่อนำไปรับประทาน

ระดับเข้าใจ คือความพอประมาณบวกกับความรู้ เห็นได้ว่าชุมชนสามารถฟื้นฟูความรู้ดั้งเดิม หรือภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิมนำมาใช้ ในส่วนของความพอประมาณมีการกำหนดขนาดพื้นที่เพาะปลูกให้เพียงพอที่จะสนองความต้องการโดยเน้นวิถีธรรมชาติ

ระดับเข้าถึง เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องสามัคคีกัน เห็นอกเห็นใจกัน จะเห็นว่ามีการเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

กรณีศึกษาที่สาม เศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มจะเสสมทรัพย์ บ้านเปรี๊ตใน จังหวัดตราด สามารถวิเคราะห์หลักความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

ระดับ เข้าข่าย ระดับวิธีการ นั่นคือ มีภูมิคุ้มกัน

- การริเริ่มของชุมชน เกิดจากพระสุบินร่วมกับชาวบ้าน เห็นปัญหา รวมคนตั้งกลุ่ม รวมทุนเงิน จากการออม ตั้งกลุ่มการเงิน สร้างกิจกรรม ปลูกป่า การศึกษา สุขภาพ และขยายกลุ่มสร้างสังคมพึ่งพา(เครือข่าย) ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ทั้งทุนเงิน และทุนทางสังคม
- สร้างระบบการจัดการที่เข้าใจง่าย ปฏิบัติได้ในชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน คือ การทำบัญชีกลุ่ม บัญชีครัวเรือน เป็นต้น
- สร้างระบบภูมิคุ้มกันในชุมชนด้วยการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน โดยนำผลตอบแทนจากการสะสมทรัพย์ภายในชุมชนมาจัดสวัสดิการแบบครบวงจรชีวิต

- สร้างกติการ่วมกัน และรับทราบกติกาของกลุ่มทั่วกัน เช่น การจัดการผลประโยชน์จากป่า การจัดสวัสดิการของกลุ่ม
- เน้นการพึ่งตนเองภายในชุมชน โดยเฉพาะการทำกิจกรรมขึ้นมาจากการใช้ทุนเงิน แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ในชุมชน เป็นสำคัญ ตลอดจนส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตร ให้มีใจเกื้อกูลและเห็นคุณค่าคนใกล้ชิดภายในชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งพากันในยามยาก

ระดับเข้าใจ ระดับวิถีคิด นั่นคือ มีความพอประมาณ

- ผู้นำชุมชนและเครือข่ายสามารถคิดแบบครบวงจรและมองแบบองค์รวม โดยมองงานพัฒนาอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และคุณธรรมในจิตใจ ส่งเสริมและคำนึงถึงสวัสดิการที่คนในชุมชนพึงได้รับในฐานะสมาชิกหนึ่งในสังคมตลอดช่วงชีวิต
- เรียนรู้เพื่อการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน เช่น “หยุดจับร้อย คอยจับล้าน”
- เรียนรู้ที่จะสร้างสมดุลระหว่าง ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพ และคุณภาพชีวิต ด้วยการสร้างระบบคิด สวัสดิการให้กับชุมชนด้วย แนวคิดบ้านาญที่เกิดจากต้นไม้ โดยใช้พื้นที่สาธารณะที่ไม่เกิดประโยชน์ เพื่อปลูกต้นไม้เชิงพาณิชย์ และต้นไม้ใช้สอย และนำผลประโยชน์ตอบแทนกลับมาแบ่งปันในชุมชน อันเป็นวิถีคิดที่คำนึงถึงการจัดการในระยะยาวและสร้างความสมดุล
- ชุมชนได้รับการปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความเพียร ไม่เบียดเบียนสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่บริโภคเกินกำลังที่ผลิตได้
- ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ภายในชุมชน (เช่น โครงการปลูกป่า 3 ชั้น สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับป่าชายเลน โครงการปลูกป่านพื้นที่สาธารณะ เช่น ป่าไผ่) รวมทั้งคิดค้นเทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น เต่ายางเพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง

ระดับ เข้าถึง ระดับวิถีชีวิต นั่นคือ มีคุณธรรม และเหตุผล

- เครือข่ายและผู้นำในชุมชนมาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อจัดสวัสดิการครบวงจรชีวิต กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น โดยมีการดำเนินงานต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิต มาเป็นเวลา 18 ปีแล้ว ยังไม่หยุดการดำเนินงาน พร้อมกับการติดตามแก้ไขให้แนวคิดและพัฒนาตนเองตลอดเวลา
- ผู้นำชุมชนและเครือข่าย ได้เข้าถึงปัญหาและใช้หลักที่ พระสุบินสอนให้ **คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น** และใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ส่งเสริมการใช้หลักอริยมรรค ซึ่งเป็นแนวคิดสำหรับการทำงานเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน ตลอดจนการสร้างแนวคิดการแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูลที่เป็นจริง

กรณีศึกษาที่สี่ กรณีศึกษาจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร
โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง” คณะผู้ศึกษาได้สังเคราะห์กรณีนี้ตามกรอบแนวคิดสามระดับที่ได้กล่าว
มาในเบื้องต้น สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

หนึ่ง เข้าข่าย (มีภูมิคุ้มกัน) ชุมชนสามารถจัดตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมา และมีการทำข้อตกลง
ภายในชุมชน ถึงระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าของสมาชิก ประการที่สอง คือ ผลกระทบที่ไม่ใช่ไม้
สัก สามารถนำมาใช้สำหรับชีวิตประจำวัน และยังสามารถป้องกันผลกระทบจากปัจจัยภายนอก เช่น
กลไกตลาดที่สินค้าที่มีการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านก็จะไม่รับผลกระทบจากกลไกดังกล่าว นอกจากนี้
ยังทำให้เกิดการตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สอง เข้าใจ (ความพอประมาณ+องค์ความรู้) ในแง่ของความพอประมาณ จะเห็นว่าในกรณี
นี้ชาวบ้านได้กำหนด จำกัดพื้นที่สำหรับการเกษตร และจัดสรรพื้นที่บางส่วนสำหรับป่าเพื่อให้ป่า
มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้ สำหรับเรื่ององค์ความรู้ใหม่ๆ เช่น โครงการ
ธนาคารต้นไม้มีประโยชน์และประสบความสำเร็จ

สาม เข้าถึง ในแง่ของการเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และเข้าถึง จะเห็นว่ามีการพัฒนาทรัพยากร
มนุษย์ในพื้นที่ดังกล่าว คุณพองศา เน้นว่าในการรักษาป่า และฟื้นฟูสมดุของระบบนิเวศ ก็จะต้องฟื้นฟู
คนและฟื้นฟูป่าด้วย

**กรณีที่ห้า เศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของธุรกิจของชุมพรคานานารีสปอร์ตและ
ศูนย์กีฬาดำน้ำ จ.ชุมพร** เมื่อนำมาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดทั้งสามระดับ ได้ดังนี้

เข้าข่าย (มีภูมิคุ้มกัน) คือ เป็นการสร้างงานให้กับคนในชุมชนในการผลิตสินค้าต่าง ๆ
ตลอดจนผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างเครือข่ายทั้งระหว่างชุมชนกับโรงแรม
ระหว่างชุมชนด้วยกันเอง ระหว่างจังหวัด ทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายในระดับประเทศ

เข้าใจ (พอประมาณ+องค์ความรู้) เป็นการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ และส่งเสริมการปลูก
ข้าวสายพันธุ์พื้นเมือง ทั้งยังมีกิจกรรมมากมายที่เกี่ยวกับการนำกลับมาใช้ใหม่

เข้าถึง ในระดับนี้พบว่า วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป หมายความว่า ธุรกิจรีสอร์ทสามารถ
ผสมผสานเข้ากับสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมพื้นเมืองมากขึ้น ทำให้สามารถฟื้นฟูธุรกิจได้จากปัญหา
ที่เผชิญ ประการสุดท้าย เจ้าของธุรกิจเห็นความสำคัญของสมดุธรรมชาติ ความสมดุของชีวิต
แทนที่จะมุ่งเน้นแสวงหาผลกำไรในระยะสั้น แต่เขาสามารถที่จะอยู่ได้ด้วยความสมดุในระยะยาว

2.4 สรุปประเด็นร่วมของแต่ละกรณีศึกษาจากการศึกษาทั้ง 6 กรณี สรุปประเด็นได้ดังนี้

ประเด็นร่วม	กรณีศึกษา				
	ปะเหลียน	บุรีรัมย์	ตราด	พะโต๊ะ	ชุมพรคานานารี
ปัญหา พื้นฐานเดิม ความไม่ยั่งยืน ไม่สมดุ	1) มีการแย่งชิง กันใช้ประโยชน์ จากป่า มี กระบวนการ	พื้นที่ป่าถูก ทำลายจากการได้ สัมปทานของ นายทุนภายนอก	ความขัดแย้งใน ชุมชน ความ ยากจน ป่าชายเลนถูก	พื้นที่ป่าถูกใช้เป็น สวนกาแฟ สวนผลไม้ ปัญหา ความยากจน	ธุรกิจกู้ยืมเงินจาก ธนาคารมาก่อสร้าง ขยายกิจการ เพิ่ม ห้องแต่เผชิญภาวะ

ประเด็นร่วม	กรณีศึกษา				
	ปะเหลียน	บุรีรัมย์	ตราด	พะโต๊ะ	ชุมพรคาบาน่า
	<p>เคลื่อน ไหวที่ไม่เคยหยุดนิ่งของชุมชนในพื้นที่เกิดการต่อรองกับหลายกลุ่ม (กลุ่มทุนภายนอก กลุ่มอำนาจ กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น โครงการ/แผนพัฒนาสั่งการลงมาจากราชการส่วนกลาง เช่น โครงการป่าเฉลิมพระเกียรติ ฯลฯ) ผนวกกับกระบวนการสร้างความรู้ของคนในพื้นที่เอง เพราะกลัวการถูกยึดครองที่ดินที่ชุมชนเคยได้อาศัยทำกินมาก่อน เกิดการลดลงของทรัพยากร สัตว์น้ำ หลังวิกฤติเศรษฐกิจปี 2539-40 เกิดทิ้งร้างนาทุ่ง ดินเสื่อมเป็นบริเวณกว้าง</p> <p>2) ราชการมีโครงการปลูกป่าต้นไม้ชนิดเดียวโดยรื้อป่าที่ชาวบ้านเคยอยู่</p>		<p>บุกรุกจากนายทุนภายนอก การเสื่อมโทรมของทรัพยากร</p>		<p>เศรษฐกิจตกต่ำปี 2530-40 ทำให้หนี้ท่วมดอกเบี้ยยประมาณ 300 ล้านบาท ไม่มีอนาคตว่า จะสามารถชำระคืนหนี้แก่ธนาคารได้ทั้งหมด</p>

ประเด็นร่วม	กรณีศึกษา				
	ปะเหลียน	บุรีรัมย์	ตราด	พะโต๊ะ	ชุมพรคาบาน่า
	อาศัย และเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า 2) นักวิชาการ NGO (สมาคมหยาดฝน) เข้ามาช่วยเหลือ มีการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ เกิดเครือข่ายชาวบ้าน เพื่อสกัดกั้นหยุดชะลอการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทรัพยากรป่าชายเลนถูกบุกรุกจากนายทุนภายนอก การเสื่อมโทรมของทรัพยากรอย่างรุนแรง				
บทเรียน	1) สร้างคน สร้างผู้นำในท้องถิ่น แต่ยังไม่มีความชัดเจนและเปราะบางต่อการคุกคามของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มทุนจากภายนอก ท่ามกลางแรงกดดันจากวิกฤติพลังงานทดแทน (ปาล์มน้ำมัน) 2) สมาคมหยาดฝน เข้าไปมีบทบาทนำในการพัฒนาและพูดคุยกับแกนนำชาวบ้าน	สร้างคน(ไม่ชัด) 1)ทำเป็นแบบอย่างให้ภาคีได้เห็น 2)มีองค์กรภายนอกเห็นคุณค่าช่วยจัดระบบองค์ความรู้ 3) มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมีหรือได้ทำขึ้น 4)ทุกคนมีความสุขที่มากเกินกว่าความสุขทางวัตถุ 5)ปลูกฝังให้	สร้างคน 1)ผู้นำใช้อุบายให้คนเห็นประโยชน์ส่วนตนก่อนประโยชน์ส่วนรวม 2)มีการทำงานเป็นเครือข่ายและมีกิจกรรมและประชุมอย่างต่อเนื่อง 3) คิดแบบครบวงจรและองค์รวม 4)ทุกคนมีความสุขที่มากเกินกว่าความสุขทางวัตถุ	สร้างคน 1)ผู้นำใช้อุบายให้คนเห็นประโยชน์ส่วนตนก่อนประโยชน์ส่วนรวม 2)คิดแบบครบวงจรและองค์รวมที่มีความเชื่อมโยง 3) มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมีหรือได้ทำขึ้น 4)ทุกคนมีความสุขที่มากเกินกว่าความสุขทางวัตถุ	1) ความเป็นผู้นำและสร้างคน 2) มีความคิดแบบครบวงจรและองค์รวมเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนที่เกี่ยวข้อง 3) เริ่มจากจุดเล็กก่อน 4)ใช้หลักประหยัด 5) ทุกคนมีความสุขที่มากเกินกว่าความสุขทางวัตถุ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 6) มีความภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมี 7)ใช้ปัญญาในการ

ประเด็นร่วม	กรณีศึกษา				
	ปะเหลียน	บุรีรัมย์	ตราด	พะโต๊ะ	ชุมพรคาบาน่า
	<p>3) มีการทำงานเป็นเครือข่ายและมีกิจกรรมและการประชุมอย่างต่อเนื่อง</p> <p>3) มองแบบองค์รวมทุกสิ่ง เชื่อมโยงถึงกัน</p> <p>4) ชุมชนมีความพอใจที่ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ กลับคืนมา</p> <p>5) ชุมชนมีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมี</p> <p>6) ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา</p>	<p>ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน</p>	<p>5) มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมี หรือได้ทำขึ้น</p> <p>6) ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา</p> <p>7) ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน</p>	<p>5) ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา</p> <p>6) ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน</p>	<p>วิเคราะห์ แก้ไขปัญหา</p> <p>8) ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน</p>
อุปสรรค	<p>1) ขาดกลไกและระเบียบของรัฐที่จะมาสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>2) ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับราชการ ชาวบ้าน ชาวบ้านมักจะขาดกำลังใจ ท้อแท้ใจ (ราชการรังแกประชาชน??)</p>	<p>ขาดการถ่ายทอดกระบวนการวิธีการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า</p>	<p>ทัศนคติและความรู้ของข้าราชการไม่ปรับตัว และไม่ยอมรับภูมิปัญญาชาวบ้าน</p>	<p>กฎระเบียบและงานกับราชการส่วนกลาง การขยายผลไปยังพื้นที่อื่น</p>	<p>เครือข่ายของชุมพรคาบาน่าไม่มีปัญหาเพราะโตวันโตคืน แต่ชุมพรคาบาน่า หากไม่มีคุณวิสร การดำเนินงานจะไม่ดีเท่าที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะคุณวิสรมีภารกิจกับข้างนอก ทำให้การดำเนินงานของธุรกิจจะไม่เรียบร้อย ส่วนรีสอร์ทที่ใช้ดำเนินงานไม่มีปัญหา(เพราะ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร</p>

ประเด็นร่วม	กรณีศึกษา				
	ปะเหลียน	บุรีรัมย์	ตราด	พะโต๊ะ	ชุมพรคาบง่า
					เป็นวิทยากรให้)
<p>ประเด็นทำ</p> <p>ทนาย</p> <p>การพัฒนา (ในที่</p> <p>ต่างประเทศ</p> <p>ไม่ยึดถือที่ตัว</p> <p>บุคคล “หลัก</p> <p>กฎหมาย”</p> <p>เพราะฉะนั้น</p> <p>จะมีความ</p> <p>ยั่งยืนกว่า</p> <p>ในขณะที่ทาง</p> <p>ตะวันออก</p> <p>โดยเฉพาะ</p> <p>อย่างยิ่งไทย</p> <p>ซึ่งนับถือ</p> <p>ความเป็น</p> <p>สถาบันของ</p> <p>พุทธจะมีจุด</p> <p>ยึดเหนี่ยว</p> <p>ด้านคุณธรรม</p> <p>“หลักใจ”)</p>	<p>1) การพัฒนา</p> <p>โครงการขนาด</p> <p>ใหญ่ของรัฐ</p> <p>(ท่าเรือน้ำลึก</p> <p>กันตั้ง)</p> <p>2) การแทรกแซง</p> <p>จากภาครัฐในการ</p> <p>หาพลังงาน</p> <p>ทดแทน เช่น</p> <p>ปาล์มน้ำมัน</p> <p>3) สร้างความ</p> <p>เข้มแข็งให้</p> <p>ชาวบ้านในพื้นที่</p> <p>สนับสนุนการ</p> <p>เคลื่อนไหวต่อสู้</p> <p>กับการรุกเข้าจาก</p> <p>“ทุนนอก ทุน</p> <p>ขนาดใหญ่” ได้</p> <p>อย่าง CP ในการ</p> <p>กว้านซื้อนาถุ้ง</p> <p>ร้าง เพื่อทำนาถุ้ง</p> <p>“สมัยใหม่” ที่ใช้</p> <p>แรงงานพม่า ใช้</p> <p>พันธุ์กุ้งจาก</p> <p>สหรัฐอเมริกา</p>	<p>การเตรียมรับมือ</p> <p>กับสิ่งที่จะมา</p> <p>คุกคามในอนาคต</p> <p>อันใกล้ต่อไปนี้:</p> <p>1) ความต่อเนื่อง</p> <p>ของการดำเนิน</p> <p>กิจกรรมต่อ</p>	<p>การเตรียมรับมือ</p> <p>กับสิ่งที่จะมา</p> <p>คุกคามในอนาคต</p> <p>อันใกล้ต่อไปนี้:</p> <p>1) นโยบายของรัฐ</p> <p>เช่น ในเรื่องการ</p> <p>แปลงทรัพย์สิน</p> <p>เป็นทุน</p> <p>2) นายทุน</p> <p>ภายนอกมาใช้</p> <p>ประโยชน์พื้นที่</p> <p>สาธารณะ</p> <p>3) นายทุน</p> <p>ภายนอกเข้ามา</p> <p>สวมสิทธิ์ในพื้นที่</p> <p>ของชาวบ้าน</p>	<p>การเตรียมรับมือ</p> <p>กับสิ่งที่จะมา</p> <p>คุกคามในอนาคต</p> <p>อันใกล้ต่อไปนี้:</p> <p>1) ว่าจะถูกคุกคาม</p> <p>จากนโยบายรัฐ</p> <p>เพื่อปลุกพีช</p> <p>พลังงานทดแทน</p> <p>และการปลุกพีช</p> <p>เชิงเดี่ยว (เช่น</p> <p>ปาล์ม น้ำมัน ยูคา</p> <p>ลิปตัส สบู่ดำ)</p>	<p>1) กิจกรรมทาง</p> <p>เศรษฐกิจที่เน้นแต่</p> <p>การเติบโตการ</p> <p>ขยายตัวไม่ได้ใช้</p> <p>ปัญญาจะเข้ามาใน</p> <p>รูปของนายทุนที่</p> <p>เข้ามาใช้ประโยชน์</p> <p>บุกรุกพื้นที่ทำกิน</p> <p>ของชาวบ้าน</p>

2.5 ประเด็นท้าทาย

การดำเนินกิจกรรมภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในทุกกรณีศึกษานั้น สิ่งที่ทำทนาย คือ นโยบายของภาครัฐ และบริบททางการเมือง ที่เน้นส่งเสริมให้ชุมชนมุ่งผลิตและทำรายได้เพื่อส่งออก ในภาคอุตสาหกรรม แทนอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น การที่จะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ ให้เกิดประโยชน์อย่างสัมฤทธิ์ผล ควรต้องมีการปรับโครงสร้างต่างๆ ทั้งในด้านกฎหมาย นโยบาย ภาครัฐที่กำกับและดูแลภายใต้การบริหารของนักรการเมือง เจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยบริบทของการ พัฒนาทางการเมืองและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นสิ่งสำคัญมิได้มุ่งเน้นเพียง การศึกษาในระบบ แต่เน้นนโยบายการส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลของรัฐและบทบาทของรัฐในการกระจาย ข้อมูลให้ประชาชนรับรู้อย่างทั่วถึง เป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมการตรวจสอบการทำงานของ

ภาครัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนการมีกฎหมายหรือนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การมีระเบียบ หรือช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยควรเป็นสิทธิของประชาชนในทุกภาคส่วน มิได้เฉพาะถึงกลุ่มของผู้ได้รับผลประโยชน์ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเท่านั้น ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือของประชาชนในทุกภาคส่วน

2.6 บทสรุป

จากบทเรียนของกรณีศึกษาต่างๆ นี้ สิ่งสำคัญที่อาจเรียกว่าเป็นหัวใจของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ เงื่อนไขคุณธรรมที่แฝงอยู่ในจิตใจของทุกคน ก่อเกิดเป็นระบบวัฒนธรรมในองค์กรหรือชุมชน ทำให้ คน เกิดการตระหนักรู้ในการอยู่ร่วมและจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ อย่างเกื้อกูล ไม่โลภ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตา โดยสำนึกผู้ได้ในวิถีการดำรงชีวิต

นอกจากนี้ คุณธรรมยังเป็นเครื่องมือลดความขัดแย้งในชุมชน ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนส่งผลให้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน และสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้การมีคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของระบบคุณค่าในมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ความซื่อสัตย์ การเคารพกติกา สามัคคี ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ โดยเมื่อมีปัจจัยร่วม คือ เงื่อนไขความรู้ ได้แก่ การรู้จักตนเอง รู้จักศักยภาพของชุมชน เข้าใจในคุณค่าของระบบนิเวศและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ก็จะส่งผลให้การใช้และจัดการทรัพยากรมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.7 ตัวชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำดัชนีชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งประกอบด้วยดัชนีชี้วัดรวมทั้งหมด 8 ดัชนี แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 เข้าข่าย (การมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง)

- ดัชนีที่ 1 มีกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
- ดัชนีที่ 2 มีกฎของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์และเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น ป่าไม้ ประมง แหล่งน้ำ ดินสาธารณะ)
- ดัชนีที่ 3 มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสร้างเครือข่าย
- ดัชนีที่ 4 มีการสร้างความตระหนักรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กลุ่มที่ 2 เข้าใจ (การมีความพอประมาณ + การใช้ความรู้ ความรอบคอบ)

- ดัชนีที่ 5 มีการประยุกต์ใช้นวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดัชนีที่ 6 มีแนวทางปฏิบัติที่มองอย่างองค์รวมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น ความเชื่อมโยงระหว่างกองทุนชุมชน การอนุรักษ์ป่าชายเลน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ)

ดัชนีที่ 7 มีการตระหนักถึงความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อมและความสมดุลด้านนิเวศ (เช่น จำกัดขนาดฟาร์มเพื่อเติมเต็มความต้องการพื้นฐาน)

กลุ่มที่ 3 เข้าถึง (ความมีเหตุผล + การยึดหลักคุณธรรม)

ดัชนีที่ 8 การปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ (เช่น ป่าชุมชน การใช้แนวทางการผลิตที่ยั่งยืน เช่น วนเกษตร เกษตรอินทรีย์) ลดการให้ความสำคัญต่อผลตอบแทนระยะสั้น และมีการบริโภคอย่างยั่งยืน

ตัวชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบาน่า จ.ชุมพร
เข้าข่าย					
1. มีกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	- รวมกลุ่มตั้งการอนุรักษ์หอยนางรมและขยายกิจกรรมอนุรักษ์ไปยังป่าชายเลน หอยปะ ฯลฯ	-โครงการคนอยู่ ป่ายัง โดยจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ให้ชุมชนร่วมคิดร่วมวางแผน เช่น การป้องกันไฟป่า การสร้างฝายต้นน้ำเพื่อชะลอน้ำ -โครงการธนาคารต้นไม้	-การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน เพื่อเน้นกิจกรรมปลูกป่า และดูแลป่าทรัพยากรประมง -การปลูกป่าในที่สาธารณะ	-กลุ่มอนุรักษ์เป็นฐานในการดำเนินการกิจกรรมการอนุรักษ์ควบคู่กับการเรียนรู้ในหลายมิติ มีโครงการคืนต้นทุนให้กับธรรมชาติ, ปลูกไผ่เป็นแนวเขตป่า, เยวชนเพาะซากไม้, สร้างป่าในบ้าน, ฟื้นฟูภูมิปัญญาและชุมชนท้องถิ่น	-รวบรวมพนักงานและชาวบ้านร่วมกันกิจกรรมนวัตกรรมในการให้บริการให้นักท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชนบท เช่น กิจกรรมการดำนา เกี่ยวข้าวในรีสอร์ท -การฟื้นฟูให้คนในท้องถิ่นหันมาปลูกข้าวเหลืองปะทิว ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองของภาคใต้
2. มีกฎของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์และ	-กติกากายในชุมชน เช่น ห้ามใช้ประโยชน์ใดๆจากแปลงอนุรักษ์	-กฎหมายท้องถิ่น กฎหมายหมู่บ้าน	-มีกฎระเบียบในการเก็บหาและใช้ประโยชน์จาก	-มีกติกาชุมชนในการใช้ทรัพยากร เน้นการพึ่งตนเอง	- สร้างระบบการดำเนินงานภายในองค์กร โดยคำนึงถึง

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบาน่า จ.ชุมพร
เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น ป่าไม้, ประมง, แหล่งน้ำ, ที่ดินสาธารณะ)	ยกเว้นจับสัตว์น้ำ, คนในหมู่บ้านมีสิทธิใช้ไม้จากแปลงใช้สอย, ห้ามจับปลาโดยใช้เครื่องมือทำลายล้าง	ผลักดันไปสู่กฎหมาย อบต. ห้ามซื้อขายที่ดิน เพื่อให้ชุมชนมีที่ทำกิน	ป่า ทุ่ง ไม้ ปู ปลา กุ้ง หอย โดยจะบอกถึงสิทธิในการใช้ของคนและนอกชุมชน มีบทลงโทษชัดเจน เช่น การรณรงค์ไม่ให้มีการจับปู ในฤดูวางไข่ ตั้งสโลแกน “หยุดจับร้อยละ คอยจับล้าน”	ตั้งแต่การดูแลป่าโดยการจัดเวรยาม การจัดการทรัพยากรโดยเน้นการมีส่วนร่วมและกิจกรรมตั้งบนฐานของชุมชน	ความเหมาะสม สอดคล้องกับภูมิสังคม สิ่งแวดล้อม
3.มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสร้างเครือข่าย	- มีหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนรู้ผ่านระบบการศึกษาในชุมชน - กิจกรรมการอนุรักษ์ดำเนินการโดยสมาคมหยาดฝน จึงมีเครือข่ายภาคีค่อนข้างมากในการแลกเปลี่ยนและปรับใช้ - เครือข่ายสำคัญ ได้แก่ เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรลุ่มน้ำปะเหลียน	-มีการขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ของประเทศให้สามารถนำหลักการ คนอยู่ ป่ายัง ไปประยุกต์ใช้เพื่อปกป้องพื้นที่ป่าและเสริมสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนไปพร้อมๆ กัน	-การจัดการป่าระดับชุมชนใช้แผนการจัดการป่าเป็นเครื่องมือ โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม เช่น เก็บข้อมูล การจัดเวทีระดมของคิดเห็นของชุมชน และร่วมทำโครงการศึกษาวิจัยร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ เช่น สกว. และการศึกษาดูงานนอกพื้นที่	- การศึกษาวิจัยทำให้ชุมชนตระหนักรู้คุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น - โครงการภายใต้กลุ่มอนุรักษ์เกิดขึ้นจากคนทุกกลุ่มและเน้นที่กลุ่มเยาวชนเพื่อสร้างผู้นำรุ่นใหม่ - เริ่มต้นจากการดูงานนอกสถานที่จนเมื่อพึ่งพาตนเองได้	-ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้พนักงานพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการจากบางชนมาหา” โครงการไขสือโซ ซึ่งเป็นโครงการของพนักงาน -ส่งเสริมให้พนักงานได้รับข้อมูลข่าวสารโดยติดประกาศ -มีการขยายเครือข่าย ไปสู่ผู้ปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ไร้สารเคมีในชุมชน

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบ่า จ.ชุมพร
				จึงเป็นแหล่ง เรียนรู้	
4.มีการสร้าง ความตระหนัก ระหว่างสมาชิก ในชุมชนเพื่อการ อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	กิจกรรมอนุรักษ์ ของชุมชนสร้าง จิตสำนึกในการมี ส่วนร่วมขับเคลื่อน การจัดการ ทรัพยากร เนื่องจากชุมชนเห็น คุณค่าของการ อนุรักษ์จนเกิดผล คือป่าฟื้นฟู ระบบ นิเวศสมบูรณ์ขึ้น	กิจกรรมคนอยู่ ป่ายัง ที่ทำให้ ประชาชนเห็น ว่าการให้ความ ร่วมมือใน กิจกรรมเพื่อ ส่วนรวมได้ทำ ให้สภาพของ ชุมชนดีขึ้น การมีพื้นที่ป่า มากขึ้นทำให้มี การเก็บของป่า เพื่อนำมาใช้ บริโภค สภาพ ความเป็นอยู่ ของชุมชนมี ความมั่นคง มากขึ้นทำให้ ประชาชนมี ความ ภาคภูมิใจ และ ตระหนักในสิ่ง ที่ตนเองมีหรือ ได้ทำขึ้น	-ชุมชนร่วมกัน ทำแผนและ กิจกรรม ป้องกัน และ ตรวจตราพื้นที่ ป่าชายเลน เช่น การปลูกพันธุ์ ไม้ซ่อมแซม การสำรวจ ทรัพยากรป่า การจัดเวรยาม ตรวจตราพื้นที่ ป่าสัปดาห์ละ 2 ครั้ง -กิจกรรมแหล่ง เรียนรู้ด้าน นิเวศป่าชาย เลน -การจัดการ ทรัพยากรโดย ชุมชนของ โรงเรียน	- กลุ่มอนุรักษ์ ทำความเข้าใจ กับชุมชนและผู้ ที่ต่อต้าน จน สามารถฟื้นฟู ทรัพยากรได้ เป็นผล ชุมชน จึงเห็น ความสำคัญ และมีส่วนร่วม - กิจกรรม พิสูจน์ตัวเองใน การสร้างความ ตระหนักในการ อนุรักษ์ ทรัพยากรได้ เป็นอย่างดี - มีกิจกรรม เรียนรู้โดย โรงเรียน และ กลุ่มเยาวชน อนุรักษ์	การรักษา สภาพแวดล้อม โดยให้พนักงาน และชุมชนเห็น ความสำคัญของ การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม เช่น มุมผักไร้สารเคมี เพื่อให้เกิดการ กระตุ้นให้ผู้ซื้อใน ท้องถิ่นได้เกิด ความรู้ความ เข้าใจในการ เลือกซื้อผักที่ ปลอดภัย
เข้าใจ					
5.มีการ ประยุกต์ใช้ นวัตกรรมและ ภูมิปัญญา ท้องถิ่น	- มีการปรับ เครื่องมือประมง ในการทำมาหา กินให้สอดคล้อง กับกิจกรรม อนุรักษ์ - นำคำสอนศาสนา อิสลามมา ประยุกต์ใช้กับ		การทำเต้าอย่าง เพื่ออภิบาล ปลาและ ป้องกันการกัด เซาะตลิ่ง	หลักจากชุมชน ทำการวิจัย ทำ ให้ต้นตัวในการ ค้นหารากเหง้า ภูมิปัญญา ท้องถิ่นในการ ดำเนินชีวิต ร่วมกัน การทำ การเกษตร	โครงการจากบาง ชนมาหา” โดย นำน้ำมันที่ใช้แล้ว ในโรงครัวมาผ่าน กระบวนการผลิต เพื่อให้ได้ไบโอ ดีเซล -น้ำส้มควันไม้ ได้จากการ

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบาน่า จ.ชุมพร
	แนวทางอนุรักษ์			และการอนุรักษ์ ทรัพยากร	ควมแน่นของ ควันไฟที่เกิดจาก การเผาถ่าน ไร่ ไล่แมลง
6.มีแนวทาง ปฏิบัติที่มอง อย่างองค์รวมใน การบริหาร จัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม (เช่น ความเชื่อมโยง ระหว่างกองทุน ชุมชน, การ อนุรักษ์ป่าชาย เลน และการ ท่องเที่ยวเชิง นิเวศ)	เชื่อมโยงเครือข่าย ทั้งลุ่มน้ำปะเหลียน ทำให้เกิดกิจกรรม อนุรักษ์ในชุมชน สอดคล้องกับชุมชน อื่นๆ อย่างเป็น ระบบ	คนอยู่ปายัง ได้ เชื่อมโยง กิจกรรมต่างๆ ของประชาชน เข้าด้วยกัน ด้วยการคิด แบบครบวงจร และองค์รวม หมายความว่า กิจกรรมการ ปลูกป่านั้น มิได้เป็น กิจกรรมที่ ดำเนินโดย ลำพัง แต่มี ความเชื่อมโยง กับการสร้าง รายได้ของ ประชาชนด้วย มีการเข้าใจถึง ความต้องการ ของประชาชน ในการที่ต้องมี การใช้พื้นที่ ส่วนหนึ่งเพื่อ การเกษตร กรรมแต่ใน ขณะเดียวกันก็ มีการสงวน พื้นที่อีกส่วน หนึ่งไว้เพื่อการ	กิจกรรมกลุ่ม สัจจะสะสม ทรัพย์ ที่ใช้ วิธีการบริหาร การเงินเพื่อ แก้ไขปัญหาเชิง เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม -โฮมสเตย์ เน้น การท่องเที่ยว เชิงนิเวศ	กิจกรรมของ กลุ่มอนุรักษ์ พยายาม ส่งเสริมคนทุก กลุ่มในชุมชน และขยายจาก มิติทรัพยากร ไปยังมิติอื่นๆ มากขึ้น โดยเฉพาะการ สร้างทุนมนุษย์ มากขึ้น	การจัดกิจกรรม พานักท่องเที่ยว สำรวจแหล่ง ท่องเที่ยว ธรรมชาติของ ชุมพร แล้ว ร่วมกันปรับปรุง โดยยึดหลักการ คงอยู่ของ ธรรมชาติเป็น สำคัญ ทำเกษตร 4 ชั้น เพื่อผสมผสาน ประโยชน์ของ พันธุ์ไม้ทั้งยืนต้น และ ทรงพุ่ม คลุมดิน และไต่ ดินเข้าด้วยกัน ทำให้มีพืช ผัก ผลไม้ไว้ รับประทานตลอด ปี และป้องกัน แมลง

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบาน่า จ.ชุมพร
		อนุรักษ์			
7.มีการตระหนักถึงความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อมและความสมดุลด้านนิเวศ (เช่น จำกัดขนาดฟาร์มเพื่อเติมเต็มความต้องการพื้นฐาน	-เนื่องจากชุมชนผ่านวิกฤตจึงมีการกำหนดกติกาในการใช้ทรัพยากรผ่านเครื่องมือประมง เช่น คราด หอย อวนรุนอวนลาก	- โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มองป่าไม้เป็นทรัพย์สินส่วนรวมเพื่อให้ชุมชนนักท่องเที่ยวช่วยกันรักษาป่า	-การหยุดจับสัตว์น้ำในช่วงฤดูวางไข่ -การปลูกพันธ์ไม้ซ่อมแซมในป่า	- การเก็บของป่าต้องเหลือเหง้าให้ขึ้นใหม่ - การจับสัตว์ก็ปล่อยให้แพร่พันธ์ต่อไป - การตัดไม้ต้องขออนุญาตจากกลุ่มอนุรักษ์	-การจัดทำระบบบำบัดน้ำเสียภายใน รีสอร์ท ก่อนปล่อยออกไปจากรีสอร์ท
เข้าถึง					
8.การปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ (เช่น ป่าชุมชน, การใช้แนวทางการผลิตที่ยั่งยืน เช่น วนเกษตร, เกษตรอินทรีย์) ลดการให้ความสำคัญต่อผลตอบแทนระยะสั้น และมีการบริโภคอย่างยั่งยืน	- การทำประมงขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นหลัก เช่น น้ำขึ้นน้ำลง - เลิกทำประมงอวนรุน อวนลาก	-ทำกิจกรรมเลียนแบบธรรมชาติ เช่น เมื่อก่อนคลองเคยคดไปมา แต่โดนขุดให้ตรงหมด แต่ปัจจุบันจะปล่อยให้ เป็นไปตามธรรมชาติ	คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงมีความเข้าใจการจัดการป่ามากขึ้น ชุมชนหนองโสนเล็กการทำประมงอวนรุน อวนลาก -ชุมชนเข้ามาบุกเบิกทรัพยากรน้อยลง	- ด้านอาชีพเกษตร ลดใช้สารเคมีมาทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น - ด้านทรัพยากร คนในชุมชนตื่นตัวในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร - ปรับวิถีชีวิตให้เข้ากับธรรมชาติมากขึ้น	การปรับแนวทางการบริหารในรีสอร์ท โดยเน้นวัตถุดิบที่ผลิตได้จากธรรมชาติ การทำเกษตรอินทรีย์

ส่วนที่ 3 การสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออก

3.1 วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

หนึ่ง หลักคิด ในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากกรณีศึกษาทั้งห้ากรณีนั้น มีหลักคิดที่เหมือนกัน คือ การทำเพื่อคนส่วนใหญ่ และคนส่วนใหญ่สามารถอยู่ด้วยกันได้ ผลการสังเคราะห์จะพบว่ามิตินี้ในเรื่องหลักศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยยึดให้คนทำความดี คือ หลักคุณธรรม เป็นเรื่องการช่วยเหลือกัน มากกว่าการแข่งขันกัน การเกื้อกูล การอุปถัมภ์ ทำเพื่อคนส่วนใหญ่อยู่รอด

สอง เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การเน้นที่ความสุข ซึ่งไม่ใช่ความสุขทางวัตถุ โดยสะท้อนออกมาได้หลายอย่าง ในกรณีของมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะพบว่าเป้าหมายที่สะท้อนออกมา คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความสมบูรณ์ในแง่อาหาร

สาม เครื่องมือ สำหรับการเรียนรู้ร่วมกันอยู่ และทำให้เกิดการยกระดับจิตใจจากการทำเรื่องนั้นๆ ซึ่งเป็นนวัตกรรมของการยกระดับการเรียนรู้ซึ่งนำไปสู่การยกระดับความคิด การมองให้กว้างให้ไกลให้คิดถึงอนาคต เครื่องมือดังกล่าวอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา เมื่อทำสิ่งหนึ่งไปแล้ว เมื่อมาถึงอีกจุดอาจมองหาเครื่องมือใหม่ที่จะนำมาใช้ในการสร้างความสมดุล

สี่ factor ของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่เอาไว้ใช้จัดการการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้เข้ามารวมพลังกันและเกิดพลังผลักดันขึ้นมา และอาจเป็นกรอบของการพัฒนา

ห้า ทูทุนทางสังคม เป็นทุนของการจัดการ ถ้านับเป็นการลงทุน เกือบจะเรียกได้ว่า ต้นทุนนั้นต่ำมาก ต้นทุนของกรณีเหล่านี้ไม่ได้ใช้เงิน แต่ใช้ความร่วมมือ ซึ่งจะเชื่อมโยงกับเรื่องการมีส่วนร่วม

หก กระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิด internalization ของคุณธรรมหลักคิด เข้าไปสู่ตนเอง และยิ่งทำยิ่งมีความสุข ยิ่งเห็นเป้าหมาย และสามารถยกระดับขึ้นไปได้โดยที่ต้นทุนไม่ได้เสียอะไร

3.2 วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออก

ผลการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ *International Workshop Oriental Wisdom: Alternative Pathways towards Environmental and Natural Resource Management* วันที่ 10-11 เมษายน พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมรอยัลปริสเสส ร่วมกับประเทศต่างๆ 6 ประเทศ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น อินเดีย บังกลาเทศ ภูฏาน และประเทศไทยได้สะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ของทั้ง 6 ประเทศที่ได้เผชิญกับ

กระแสโลกาภิวัตน์ และก่อให้เกิดความพยายามในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ และการใช้ทรัพยากร ซึ่งในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ คือ การสร้างสมดุลระหว่าง Demand (อุปสงค์) และ Supply (อุปทาน) โดย Demand คือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และ Supply คือ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทั้งแหล่งอาหาร ต้นทุนในการผลิต และเป็นแหล่งรองรับ ขยะของเสียจากการบริโภคและการผลิต

นอกจากนี้ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าวไม่ได้ทำให้สวัสดิภาพของคนส่วนใหญ่ดีขึ้น เนื่องจากความเจริญกระจุกตัวอยู่กับคนบางกลุ่มมิได้กระจายตัวอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม อีกทั้งยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ในวงกว้าง โดยข้อสังเกตที่น่าสนใจก็คือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลดังกล่าวก็คือกลุ่มคนที่มีฐานะยากจน โดยเฉพาะกลุ่มประเทศโลกที่สาม ดังนั้น หากเราไม่สามารถรักษาสมดุลระดับของการบริโภคไว้ได้ในอนาคต ทรัพยากรที่โลกมีอยู่ก็คงไม่เพียงพอกับความต้องการ ดังมีการเปรียบเทียบไว้ว่าคงต้องมีโลกเพิ่มขึ้นหลายใบจึงจะเพียงพอต่อความต้องการในการบริโภค อย่างไรก็ตาม ในประสบการณ์ของแต่ละประเทศได้ชี้ให้เห็นแนวทางแก้ไขปัญหาซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสามกลุ่ม คือ

1) Technology เสนอโดยนักวิจัยจากจีน และญี่ปุ่น คือ แนวทางที่เรียกว่า Circular Economy (CE) ของจีน และ 3R ของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการจัดการในระดับมหภาค

2) Community Based เสนอโดยนักวิจัยจากอินเดียและบังกลาเทศ ซึ่งอาจจัดว่าเป็นแนวทางในระดับจุลภาค ทั้งนี้เป็นแนวทางจากประสบการณ์ของชุมชนในการพยายามดูแลรักษาพื้นที่และการแก้

ปัญหาความยากจนโดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถไปกันได้กับการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่

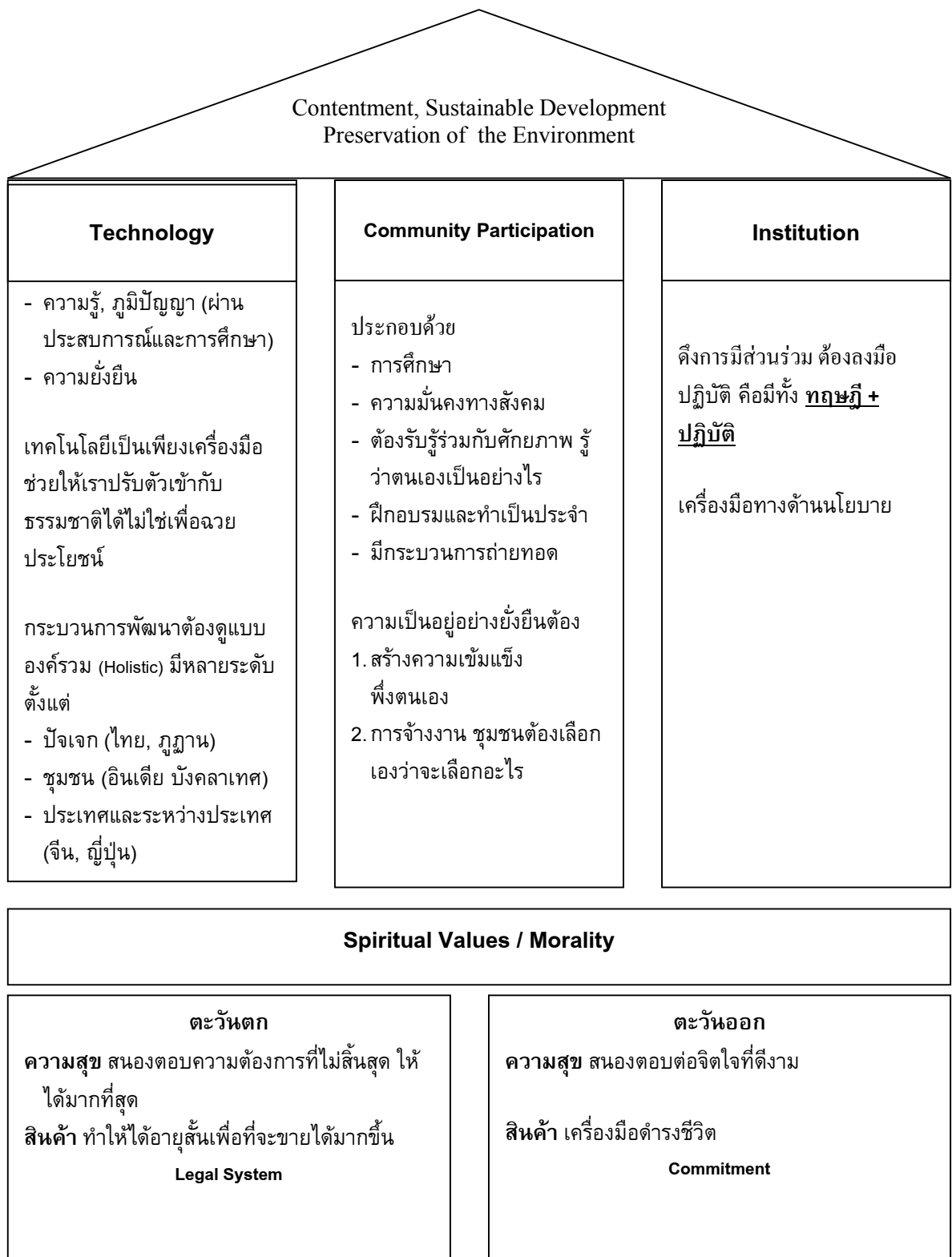
3) The spiritual side เสนอโดยนักวิจัยจาก ภูฏาน และไทย คือ GNH ของภูฏาน และ Sufficiency Economy ของไทย ซึ่งให้ความสำคัญกับระดับจิตวิญญาณ คุณธรรมและผสมผสานแนวคิดพุทธศาสนา

อย่างไรก็ดี แนวทางทั้ง 3 กลุ่มมีข้อจำกัดร่วมกันสองประการคือ

1) Political system อุปสรรคจากระบบการเมืองที่อาจไม่สนับสนุน

2) North-South ข้อจำกัดระหว่างประเทศร่ำรวยและยากจน เช่นผลประโยชน์ ความคิดวัตถุนิยมตะวันตกที่ครอบงำ

หากพิจารณาลักษณะร่วมกันขององค์ประกอบพื้นฐานของวิถีคิดและแนวทางการพัฒนาทางเลือกของทั้ง 6 ประเทศ ที่สามารถสะท้อนภูมิปัญญาตะวันออกในเบื้องต้น อธิบายได้โดยดังภาพ

1) **คุณค่าทางจิตใจและศีลธรรม** ภูมิปัญญาตะวันออกมีแนวคิดจิตวิญญาณในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เป็นแนวคิดที่มองข้ามไปไกลกว่าตัวตน โดยเรียนรู้จากธรรมชาติในเรื่องปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติหรือการร่วมกันอย่างปรองดอง เกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงแนวทางการพ้นทุกข์ไว้ นั่นคือ เริ่มตั้งแต่ “เห็นชอบ” คือ ต้องเห็นโทษที่เกิดจากภัยพิบัติต่างๆ ทั้งจากมนุษย์และธรรมชาติ เพื่อให้เห็นทางออกที่ถูกต้อง ความเห็นชอบนี้จะต้อง

ทำให้บังเกิดในจิตใจของแต่ละคนให้ได้ ดังแสงตะวันที่นำทางให้คนเดินข้ามความมืดไปได้ “คำริชชอบ” คือ คำริชในการไม่เบียดเบียน ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ และมนุษย์กับธรรมชาติ รวมทั้งมีคำริชที่จะช่วยหรือแบ่งปันด้วย ปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนหนึ่งมาจากการคำริชผิดของภาครัฐ เช่น การออกกฎหมายเบียดเบียนคนฐานรากให้ใช้ประโยชน์จากป่าไม่ได้ หรือการให้สัมปทานกับนายทุน “เลี้ยงชีพชอบ” การที่ในประเทศมีคนรวยที่รวยมาก และคนจนที่จนมาก เกิดจากการเจรจาที่ไม่มีการแบ่งปันกัน การแบ่งปันกัน ช่วยกันทำด้วยความรัก ความสงสาร หากเกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชน และระดับโลก จะช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ “พากเพียรชอบ” คือ มีความพยายาม “ระลึกชอบ” ต้องระลึกเรื่องดี ๆ ด้วยความรักความสงสาร ไม่ใช่จะเน้นรวยอย่างเดียว “ตั้งใจชอบ” มีจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ เช่น ใครชวนไปทำลายป่าก็ไม่ไป เพราะผิดอุดมการณ์ เป็นต้น

2) **เทคโนโลยีที่เหมาะสมและองค์ความรู้** ควรเป็นเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทั้งนี้ สิ่งที่สำคัญคือ การพัฒนาแบบตะวันออกนั้น ต้องไม่ปฏิเสธหรือต่อต้านกระบวนการโลกาภิวัตน์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ต้องให้ความสำคัญกับชุมชนในท้องถิ่น ให้เกิดความเชื่อมโยงทั้งในระดับโลกาภิวัตน์และท้องถิ่น เพื่อให้เกิดรูปแบบของเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีที่เป็นมิตรและปลอดภัย เช่น ประเทศจีน ซึ่งได้เสนอแนวทางการพัฒนาภายใต้แนวคิด Circular Economy ที่ให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการบริโภค การผลิต และการกำจัดของเสียที่เป็นวัฏจักร ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น ที่ใช้แนวคิดของ 3 Rs ดูแลในเรื่องของกระบวนการผลิต การบริโภคและการกำจัด

3) **การมีส่วนร่วมของชุมชน** เพื่อให้เกิดความตระหนัก เป็นการสร้างพลังและเครือข่ายในการร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยตระหนักถึงพลังของเครือข่าย “Glocal” (Global + Local)

4) **การมีสถาบันที่อยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง** สอดคล้องกับการจัดการซึ่งต้องประกอบไปด้วยการมีกฎหมายเพื่อสร้างระเบียบและภาระผูกพัน กำกับดูแลคนในสังคม รวมทั้งคนในสังคมจำเป็นต้องมีศีลธรรม คุณธรรม เพื่อกำกับจิตใจ เนื่องจากสิ่งนี้จะช่วยกำกับให้คนไม่กล้าและละอายในการทำผิดเพราะแม้การมีศีลธรรมและการมีภาระผูกพัน ก็จะทำให้สังคมนั้นสามารถดำรงอยู่ด้วยความสุข

5) **การมีความสุขใจ** การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสากล และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย ที่สำคัญ คือ ทำทั้งหมดด้วยความสุขใจ